

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

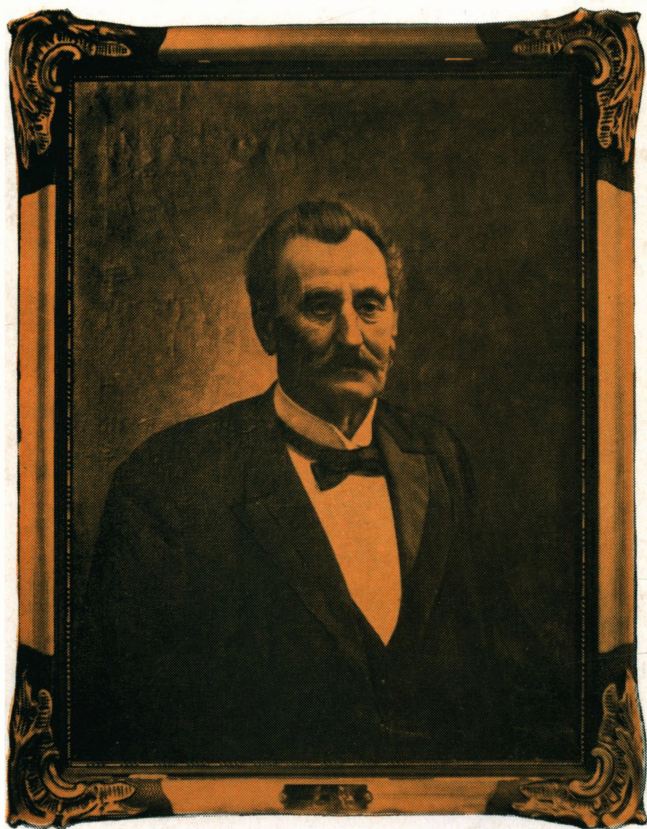
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ERIK G. GUNNERSON

VÄG- OCH VATTENBYGGAREN

A. P. GUNNERSON

VÄG- OCH VATTENBYGGAREN

A. P. GUNNERSON

av

ERIK G. GUNNERSON

GÖTEBORG

1961

© 1961 Erik G. Gunnerson
Amerikahuset, Göteborg V

Detta bokarbete har tryckts
i en upplaga av 600 exemplar.

GÖTEBORG 1961
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

Denna studie ägnas minnet av

Min Farfar

ANDERS PETER GUNNERSON

Född på Åby Ågård 1839

Död på Gunnersfors 1915

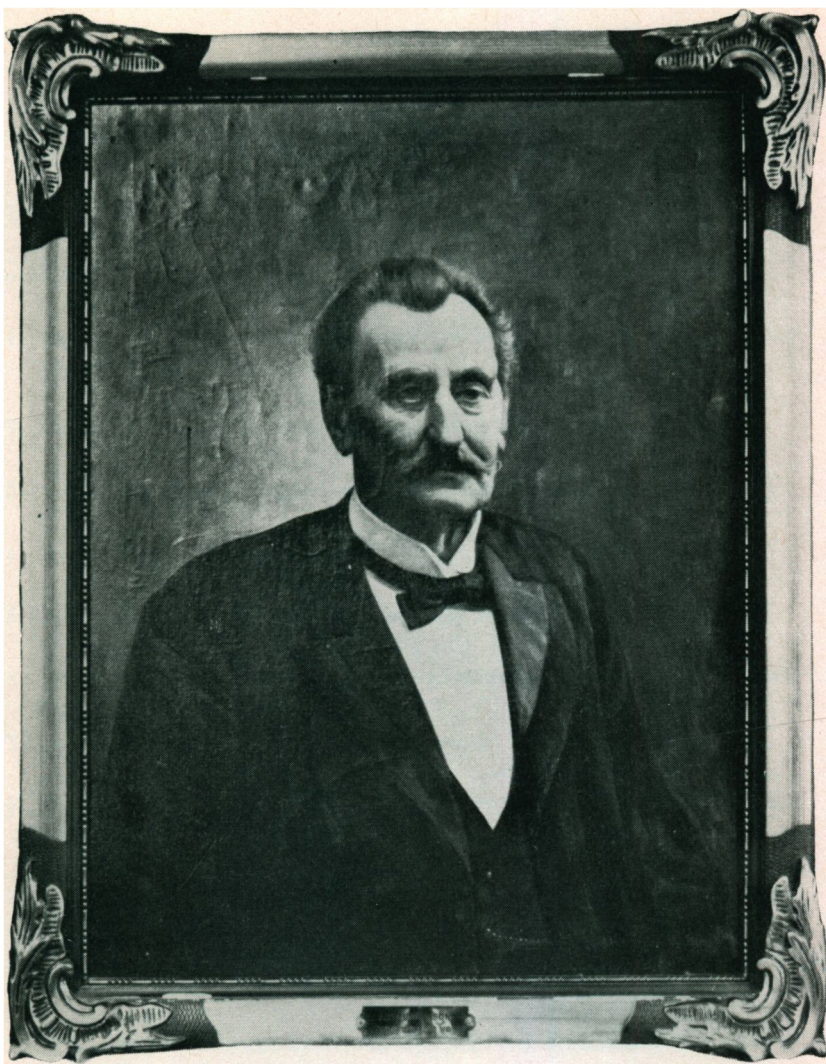
i Berga församling, Sunnerbo härad, Jönköpings län

Författaren

Motto:

»Jord, som mig fostrat har och fädrens aska gömmer,»

(Ur Esaias Tegnér's »Svea»)

A. P. GUNNERSON

Oljemålning 1913 av Prof. Carlo Ciappa, Museo Napoli

Innehållsförteckning

Förord	9
Inledning	10
1. Det ursmåländska fylkeskonungariket Finnvedens historia fram till Gustaf Wasa	11
2. Berga under hednatiden, katolska tiden och efter reformationen . .	13
3. Ätten Gunnersons urgård och förste kände stamfader	15
4. A. P. Gunnersons barndom	17
5. A. P. Gunnerson som stenhuggare och rallare åren 1855—1861 . . .	18
6. A. P. Gunnerson som mjölnare och kreaturshandlare åren 1861—1863	23
7. A. P. Gunnerson som självägande bonde 1863—1866	23
8. A. P. Gunnerson som hamnarbetare i Stockholm och bergsprängare på sammanbindningsbanan 1866—1867	26
9. A. P. Gunnerson som rallare i Tyskland och stenentreprenör vid danska järnvägar 1867—1875	27
10. Esbjergs hamn	30
11. Väg- och vattenbyggnadsfirman Gunnerson & Hoffmann, dess arbeten och arbetschefer 1875—1898	32
12. A. P. Gunnerson etablerar samarbete med entreprenören etatsraadet Niels Andersen och säkrar granitleveranserna till de danska befästningarna 1885—1894	35
13. Granitgruppen A. P. Gunnersons flanker i Blekinge och Bohuslän .	37

14. Vattenbyggnadsfirman Gunnerson & Elzelingen, dess arbeten och arbetschefer 1898—1915	39
15. A. P. Gunnersons övriga väg- och vattenbyggnader	41
16. Danska Entreprenörföreningen bildas på Hotel Dagmar i Köpenhamn den 1 maj 1892	42
17. A. P. Gunnersons småländska gårdar	43
18. A. P. Gunnersons död. Parentation, minnesrunor, bouppteckning, dödsbo och gravmonument	44
Källor	53
Namnregister	55

Förord

A. P. Gunnerson är min Farfar och då jag vid mellan fem och sex år en tid bodde i hans hem i Köpenhamn blev jag mäktigt påverkad av hans personlighet. Då han avled, kände jag behov att söka vinna översikt över hans livsverk och jag började i detta syfte att samla in uppgifter om honom från personer, som i ett eller annat hänseende stått honom nära. Dessa uppgifter har jag jämfört med uppgifter i släkthandlingar och i publicerade utredningar av betydelse för ämnet. I offentliga arkiv har jag gått igenom genealogiska uppgifter om ätten Gunnerson samt vad som finnes antecknat om ätten Gunnersons urgård och med Finnvedens allmänna historia såsom bakgrund har jag sökt få fram perspektivet på A. P. Gunnersons livsgärning.

Uppgiftslämnarnas antal är mycket stort. Av dessa stå fem i särställning, främst min Farmor, Fru Ulrika Gunnerson, sedan de fyra civilingenjörerna J. G. Gunnerson, Christian Hoffmann, Adolph Galsgaard och Jens Brinck. De båda förstnämnda ha varit arbetschefer hos Gunnerson & Hoffmann, de båda sistnämnda hos Gunnerson & Elzelingen.

Jämväl inom svensk granithantering har A. P. Gunnerson gjort en betydande insats, varom inom ramen för denna skrift blott konturerna kunna lämnas. Granitgruppen A. P. Gunnerson tillkom såsom integration till A. P. Gunnersons koncern för väg- och vattenbyggnader.

För Finnvedens historia hade A. P. Gunnerson ett levande intresse och genom sina jordförvärv i Vittaryds och Berga socknar bevarade han ett levande samband med Finnvedens allmoge.

Vidare må nämnas, att A. P. Gunnerson var med då den danska entreprenörföreningen bildades på Hotell Dagmar i Köpenhamn den 1 maj 1892 och har sitt namn på stiftelseurkunden.

Föreliggande skrift är en starkt koncentrerad översikt över det material, som jag samlat över A. P. Gunnerson och hans tid. Jag betygar min varma tacksamhet mot alla, som hjälpt mig med uppgifter, anvisningar och råd. Från alla håll har jag rönt beredvillighet och intresse.

Göteborg den 2 januari 1961

Erik G. Gunnerson

Inledning

Anders Peter Gunnerson föddes på Åby Ågård i Berga socken den 28 april 1839 och avled på Gunnersfors jämväl i Berga socken den 6 oktober 1915. Liksom sin hustru Ulrika Johannesdotter, född 1843, död 1928, från Bäcks gård i Byarums socken tillhör han Smålands uräldsta rusthållarätter.

Då ätten Gunnersons historia är oupplösligt förknippad med det ursmåländska fylkesriket Finnvedens, skall först givas en kortfattad översikt av Finnvedens historia och Berga genom tiderna.

1

Det ursmåländska fylkeskonungariket Finnvedens historia fram till Gustaf Wasa

F i n n v e d e n är ett av de små riken, varav landskapet Småland bildats. Det gränsar i söder till Skåne, i väster till Halland och Västergötland, i sydost till Varend och i nordost till Njudung. Det omfattar häradena Sunnerbo, Västbo och Östbo. Finnveden tillsammans med smålanden Varend och Njudung bildade lagsagan Tiohärad, där Smålandslagen gällde. Av densamma är blott ett fragment, den s. k. Kristnabalken, bevarad. I norr gränsar Finnveden till delar av Småland, som hörde till Östgöta-lagsagan. Den norra gränsen ligger söder om Vättern.

Huru namnet Finnveden uppstått är ovisst. Den äldre uppfattningen, att finn skulle syfta på folkslaget finnar, har övergivits. Genom att sammanställa de resultat, som våra främsta språkforskare på detta område kommit till, blir Finnveden en öde skogstrakt, där nomader ströva omkring. Namnet får betraktas som äldre än den bofasta kulturen i området.

Namnet Finnveden förekommer i litteraturen för första gången i mitten av 500-talet i den gotiske historieskrivaren Jordanes skrift om de gotiska folkstammarnas historia. Här omnämnas finnvedsborna som en särskild gotisk folkstam. Goternas urhem förlades av Jordanes till områden, som motsvara de sydvästra delarna av nuvarande Sverige.

Finnveden är ett ursmåländskt fylkeskonungarrike med väl be-
lagd, förtätad historia. Fornlämningar och runstenar äro talrika. Arkivmaterialet, även det medeltida, är rikt givande.

Att de gotiska folkstammarna i Sverige styrdes av konungar är känt genom den östromerske historieskrivaren Prokopios, som var samtidig med Jordanes. Av den tyske historieskrivaren Adam av Bremen, Mäster Adam, död omkr. 1085, framgår att Finnveden på

hans tid var en del av det svenska riket. Huru Finnvedens självständighet gick förlorad är icke känt, men då Mäster Adam säger, att Västergötland gränsar till Skåne får man förmoda, att Finnveden tvångsanslutits till Västergötland och senare på samma gång som Västergötland införlivats med Svea-väldet, vilket skett senast i början av 1000-talet.

Genom ett bälte av ödemarker från Väneren till östra Blekinge försvärades Finnvedens förbindelser med Rikets centrala delar. Till Danmark voro däremot färdevägarna lättare, då Lagastigen och Nissastigen gingo genom Finnveden. Det första kända danska angreppet mot Finnveden skedde vid 1100-talets mitt under konung Sven Grate. Det fick ett snöpligt slut och sedan den svensk-skånska unionens tillkomst 1332 fick Finnveden en fredad ställning, som konsoliderades då Valdemar Atterdag 1343 avträdde de danska landskapen öster om Öresund till konung Magnus. År 1360 bröt Valdemar emellertid freden, återtog vad han avstått och sökte utvidga sina erövringar. Detta ledde till att Kung Magnus av Sverige och hans son Kung Håkan av Norge förenade sig med Hansestäderna år 1361 mot Kung Valdemar. Sedan krigstillståndet mellan Sverige och Danmark upphört, ingick Håkan 1363 äktenskap med Valdemars dotter Margareta. Finnveden kom att tillsvidare stanna under Danmark. I slutet av 1363 hade Albrekt fått fast fot i Sverige och 1368 synes han ha underlagt sig Finnveden. Sedan Albrekt 1389 besegrats av drottning Margaretas trupper, gav hon Finnveden som län till Riddaren Abraham Brodersson, den mäktigaste jorddrott, som funnits i Finnveden. Bland allt annat hade han åtta befästa slott. Sedan Erik av Pommern, som Margareta utsett till sin efterföljare, krönts till unionskonung i Kalmar 1397 uppstod spänning mellan honom och Brodersson. Då Brodersson 1410 deltog i Kung Eriks krig mot holsteinarna, fann Kung Erik på en förevändning att avrätta Brodersson och förklara hans godsmassa förverkad. Därmed bröts Finnvedens enhet och mot slutet av 1400-talet upphörde namnet Finnveden att vara administrativ beteckning.

Kalmarunionen varade med avbrott under Engelbrekt, Karl Knutsson och Sturarna från 1389 till 1521, då Gustaf Wasa blev riksföreståndare. Sedan Gustaf Wasa 1523 blivit konung och börjat konsolidera sin maktställning, blevo de småländska landen sammanförda till Småland som administrativ enhet. Detta skedde icke utan stor oro, vilken ledde till Nils Dackes uppror 1542. Då Dacke hade

stora framgångar och trädde i underhandlingar med främmande furstar, var den s. k. Dackefejden en mycket allvarligare sak för Konungen än Dalaupproren, men Gustaf Wasa blev även nu herre över situationen.

Finnveden lyckades bevara sin kulturella egenart in i detta sekel.

2

Berga under hednatiden, katolska tiden och efter reformationen

Hednatiden. Enligt traditionen skall Östbo och Västbo häraderna redan i fjärde århundradet före Kristus ha utgjort ett särskilt fylkeskonungarrike, som hette Finnveden, och var styrt av egna regenter.

Finnvedens förste namngivne konung var Arngrim Rese, som uppgives ha levat omkring år 400 e. Kr., dess siste Kol, en namnkunnig viking, som stupade år 890 vid Helsingborg mot norske Jarlen Håkan Sigurdsson. Den ryktbaraste av Finnvedens fylkeskonungar var Arngrim Kämpe Grimsson på Bolmsö, som under sina härfärder kom i envig med Swafurlam, konungen i Gardarrike eller Ryssland, vilken han ihjäl slog och tog hans underbara svärd, Tirfing, tillika med hans sköna dotter, Eiwora, som han hemförde till Bolmsö och gifte sig med.

Arngrim fick med henne tolv söner, alla vid år 500 mäktiga och namnkunniga sjökonungar. Särskilt mångbesjungen är den äldste, Angantyr. Alla Arngrimssönerna stupade i holmgången på Samsö mot Hjalmar den Hugfulle och dennes fosterbroder Odder Widfarne (Orvar Odd). Även Hjalmar blev kvar på stridsplatsen. Kampen gällde Uppsalakonungen Yngves dotter, Ingeborg, som föredrog Hjalmar. Efter striden avhände Ingeborg sig själv livet i sorg över Hjalmars död. Hjalmars lik återfördes av Orvar Odd till Sigtuna. Arngrimssönerna begrovos tillika med sina vapen på Samsö.

Finnvedens fylkeskonungar hade sina skepp vid Grimskär i Kalmarsund. Huruvida de alla haft Bolmsö till huvudstad är ovisst. Ett flertal andra fursteborgar från denna tid äro kända, som visserligen kunde ha tillhört skattekonungar, men som också kunde ha varit fylkeskonungens hemvist. Det är av särskilt intresse, att byn Ingelstad, som ligger i Berga socken vid Lagans utlopp ur Vidöstern, på 800-talet synes ha varit en furstestad i fylkesriket. Här bodde sjökonungar, som drogo till Storbritannien såsom erövrare, »sannolikt

under strävandet för den Ostmanniska koloniens inrättande på
Britanniens öar omkring 9:de seklet» (Wieselgren).

Runstenen på Ingelstad Kvarngård bär följande inskription:
»Udd reste stenen efter Tore, sin fader, som dog i England.» Även de
båda runstenar, som äro uppställda vid Berga kyrka, tala om kämpar,
som stupat i England. I detta sammanhang kan nämnas, att det å
Erikstad i Vittaryds församling tidigare funnits en runsten, som stod
vid en bäck och som lång tid användes som bro över bäcken med
runorna uppåt. Stenen har sedan försvunnit. Lyckligtvis voro emel-
lertid runorna upptecknade. Inskriften tolkas sålunda: (Kinander)
»N. N. (namnet oläsligt) gjorde denna minnesvård efter Swen, sin son,
som dog öster ut i Grekland.» Beträffande runstenen på Erikstad under-
stryker Wieselgren, att den utseglande varingens färd har skett i
österled. Han har seglat från Kalmar till Estland och flodvägen tagit
sig fram till Grekland.

Katolska tiden. Efter fylkeskonungarnas avgång, troligen år 900,
indelades Finnveden i tre häradar, Ausbu, Suderbu och Westbu.
Finnveden hette i äldre tid Finnheden. Namnen Össbo, Sunnerbo och
Wässbo återfunnos redan i skrivelser från Erik Läspe och halte samt
Birger Jarl från 1248.

Berga gamla kyrka torde hava byggts i början av 1200-talet men
är möjligen äldre. Rogberg skriver, att den var byggd av sten med
stenvälv, 46 alnar lång, 16 alnar bred. Den var tidigare försedd med
torn, men detsamma blev 1754 »för dess bofällighet» nedtaget. I
kyrkan funnos många relikier från Påvedömet, såsom S:t Jörans och
Jungfru Marias bilder, rökelsekar och en chorkåpa av mycket hög
ålder. Dessa relikier finnas emellertid icke längre i behåll. Enligt vad
Rosengren meddelar, ha de vittrat sönder.

Bro i Berga var i äldre tid kyrkoherdeboställe. Då Biskoparna i
Linköping besökte Berga stad, bodde de på Bro.

År 1279 erhöll biskop Henrik i Linköping av konung Magnus
Ladulås privilegier på Berga såsom »villa forensis» eller köpstad. Staden
skulle tillhöra biskoparna i Linköping med konungs och biskops makt.

B e r g a s t a d omfattade hemmanen vid Berga kyrka och Laga
å. Då Berga socken gränsade till sjöarna Bolmen, Vidöstern, Flåren
och Furen, och Laga å gick förbi kyrkan, kunde Berga stad vatten-
vägen nås från en mängd orter och utvecklades härigenom till en
betydande marknadsplats.

Många historiska händelser hänföra sig till Berga stad. Så slöto här Magnus Ladulås' söner, hertigarna Erik och Valdemar, den 1 maj 1308 stillestånd med danske konungen Erik Menved.

Nils Dacke stämde år 1542 möte med allmogen vid Berga kyrka men fick till svar, att allmogen beslutat sig för att utrota mördare och tjuvar.

Efter reformationen. I och med landsvägarnas förbättring förlorade Berga stad sin gamla betydelse. Dess ställning såsom ett slags kyrkligt centrum övertogs av Växiö. Marknadsplatsen flyttades till Ljungby.

År 1556 bildades den s. k. Berga åtting, som bestod av Hwittaryd såsom moderförsamling och Berga och Dörarp såsom annexförsamlingar. Namnet anses ha uppkommit så, att nämnda pastorat bildade en åttendedel av Sunnerbo härad.

År 1565 härjade danskarna Sunnerbo härad, varvid många gårdar brändes ned, däribland Åby Ågård och Prästorp. Södra delen av Berga socken, som nu till största delen är kalmark, var ännu i början av 1600-talet bevuxen med en vacker bok- och ekskog, som emellertid brändes av danskarna.

Under dessa härjningar har även Berga stad förstörts. Blott smärre rester finnas kvar. Den nuvarande kyrkan byggdes åren 1819—21. Den är uppförd av sten. Vid 1823 års riksdag väcktes motion om anläggande av en stad, där den forna Berga stad legat. Härav blev emellertid ingenting, men under 1800-talet framväxte ett nytt samhälle, som, även innan detsamma blev järnvägsstation, kallades Lagan. Nära Lagans station låg A. P. Gunnersons egendom Gunnersons, numera styckad.

3

Ätten Gunnersons urgård och förste kände stamfader

Berga församling hade redan under 1200-talet egen kyrkoherde, varvid Prästorp var pastors boställe. Då Prästorp låg intill stora landsvägen, fick prästen ofta påhälsning av knektar, som togo prästens tionde och övrigt och därför utsågs det mera avlägset liggande Hwittaryd såsom prästboställe, varvid Berga blev annexförsamling.

Åby Ågård

Det hus där A. P. Gunnerson föddes låg strax intill och är rivet.

Ätten Gunnersons urgård är Å b y Å g å r d. Densamma låg nära Prästorp och skall ha kommit i släktens besittning på 1200-talet. Bevarade handlingar gå tillbaka till 1538.

Ett studium av i Kammararkivet förvarade jordeböcker giver vid handen, att hemmanet ända till 1863 varit antecknat såsom krono.

I 1641 års jordebok är om Åby Ågård antecknat: »Pastoris Stombn till Hwittaryd». Ännu 1641 var således den från hemmanet utgående räntan anslagen till pastors underhåll. Anteckning i 1642 års jordebok giver vid handen, att den ur hemmanet utgående räntan sålts.

Från år 1600 och fram till Sveriges inträde i det trettioåriga kriget hade ätten hållit ryttare åt Kronan. Efter avtal med Karl XI blevo A. P. Gunnersons fäder från januari 1692 rusthållare. Räntan hade då återgått till Kronan såsom framgår av Reduktionsjordeboken för 1686.

I Generaljordeboken för Kronobergs län sägs, att räntan blivit »inlöst till Militiens Completering med 1692 års ränta efter K. Reduktions commissionens Bref den 9 januari dito». Denna ordning varade i

171 år till den 4 mars 1863, då landshövdingeämbetet i Kronobergs län meddelade A. P. Gunnersons äldste broder skatteköp å halva kronorusthållshemmanet.

Ätten Gunnersons förste kände stamfader levde på Gustaf Wasas tid och hette Pedder Gundesson. Han var bonde. Släktnamnet har under tidernas lopp skrivits på olika sätt. Stavningen Gunnerson daterar sig från 1858.

I slutet av 1500-talet gjorde ätten en god insats i kampen mot Sigismund. Som ett uttryck av erkänsla gav Karl IX åt A. P. Gunnersons stammoder Ida Ingmarsdotter ett guldsmycke i bröllopsgåva.

4

A. P. Gunnersons barndom

Då A. P. Gunnerson icke kunde göra anspråk på fädernegården som hans äldste bror skulle övertaga, begav han sig tidigt ut i världen. Att bryta sten på markerna för att upptaga nya åkrar var han van vid sedan sina tidiga år och då han hade lust och fallenhet för stenhuggning lärde han sig detta yrke. När arbete fanns att få, var han ute och gjorde sina lärospån och dessemellan var han hemma och hjälpte med jordbruket.

Vid 16 (sexton) års ålder *började* A. P. Gunnerson skolan. Skolgången varade sex veckor. Visserligen var A. P. Gunnerson blott tre år, då 1842 års folkskolestadga tillkom, men det tog sin rundliga tid att i Finnveden genomföra densamma. Ännu 1870, då A. P. Gunnersons äldste son, Gustaf, Författarens Far, började skolan, voro förhållandena primitiva. Skolbyggnaden var en lada. En enda lärare undervisade alla åldrar i alla ämnen. När rasterna skulle börja och när de skulle sluta, blåste han i en lergök.

Då A. P. Gunnerson avslutat sin sex veckors skolgång under 1855 fick han av sin Mormor en Bibel. Den är tryckt på N. M. Lindhs Boktryckeri i Örebro 1839. I den är skrivet: »Bibeln har Anders Petter Gunnesson Fått utaf sin mormor Då han gick i skolan år 1855. Sum här intygas i Åby Ågård Svän Dan Johnson i Torlarps Bökegård.»

A. P. Gunnerson som stenhuggare och rallare åren 1855—1861

Efter avslutad skolgång 1855 begav sig A. P. Gunnerson över till Danmark och blev vid sexton års ålder rallare vid järnvägsbygget Roskilde-Korsör.

I Danmark lågo järnvägsbyggnaderna till på annat sätt än i Sverige. Medan hos oss stambanenätet anlades genom Statens försorg och med Statens pengar, byggdes det danska järnvägsnätet huvudsakligen på enskilt initiativ.

Svensk järnvägs pionjär var *Greve Adolf Eugène von Rosen* (1797—1886). Han bär hedersnamnet »Svenska järnvägarnas fader». Han hade börjat som officer i svenska flottan och senare tjänstgjort som marinkonstruktör hos främmande makter. Han hemkom 1845 och medförde en plan för ett helt järnvägssystem i Sverige jämte försäkran om engelska kapitalisters medverkan.

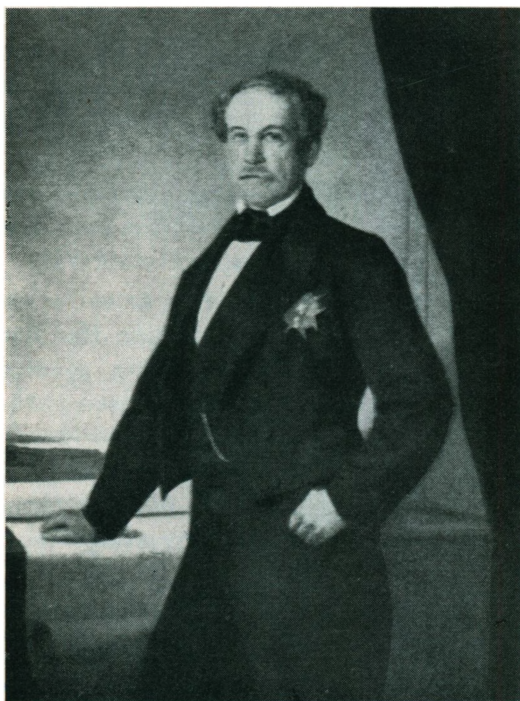
Hans ansökan om koncession beviljades 1845. Den 28 dec. 1848 utfärdade Kungl. Maj:t privilegium och bolagsordning för »Kungl. svenska och engelska aktiebolaget för järnvägen mellan Örebro och Hult» (Köping-Örebro). Detta järnvägsbygge genomgick växlande öden. Första sträckan öppnades för trafik i mars 1856, den sista i oktober 1867.

Regeringen uppdrog 29 maj 1852 åt dåvarande generalmajoren och chefen för topografiska kåren, *Karl Akrell* (1779—1868), sedermera organisator av Sveriges telegrafväsen, att inkomma med förslag till statsbanor. Von Rosen, som ivrat för att engelska kapitalister skulle anlägga banorna, blev desavouerad.

Friherre Nils Ericson (1802—1870) var vid denna tid överste i Flottans Mekaniska Kår. Under sina olika vattenbyggnadsarbeten hade han visat förmåga att uppgöra tillförlitliga kostnadsberäkningar och ådagalagt ovanlig organisationsförmåga. Till hela sitt väsen var han en rättrådig man.

Den 22 januari 1855 uppdrog Konungen med godkännande av Riksdagens beslut i järnvägsfrågan åt Ericson att leda utförande av Statens järnvägsbyggnader. Han fick större befogenheter än någon annan enskild svensk under 1800-talet.

Arbetet igångsattes samma vår. Första spadtaget togs den 30

Friherre NILS ERICSON

Målning av Uno Troili. K. Järnvägsstyrelsen.

april 1855 vid Skaveryd nära Alingsås av rallaren Johan August Skog. Under friherre Nils Ericsons ledning byggdes Västra stambanan, som invigdes 4 november 1862, samt av Södra stambanan linjen Malmö — Älmhult.

Jag skall nu skissera motsvarande danska förhållanden. Järnvägsbyggandets hemland är England. Världens första järnväg var en liten bana mellan Stockton och Darlington. Den öppnades 1825. Den första större järnvägen var Manchester—Birmingham, som öppnades 1830.

Järnvägsbyggandet inledde en ny fas i den industriella revolutionen, den moderna tunga industrien.

Vid denna tid bestod den danska monarkien av egentliga Danmark och hertigdömena Slesvig och Holstein.

På grund av prussiska planer att genom anläggande av en

järnväg främja Hamburgs och Lübecks transitohandel kände sig Danmark hotat. Den 10 december 1835 tillsattes en kommitté för att utreda frågan om järnvägsbygge i hertigdömena. Resultatet blev banan Kiel-Altona, som öppnades 1844. Den kallades Christian VIII:s Nordöstersjöbana och drevs helt i engelsk regi.

Den 29/9 1852 lämnades koncession på banan Flensburg-Husum-Tønning till den engelske entreprenören Morton Peto. Invigning skedde 6/10 1854 i närvaro av danske konungen Fredrik VII.

Sir Samuel Morton Peto (1809—1889) är en av världens största rallare och Danmarks främste järnvägspionjär. Han började sin bana som rallare, murarelärling och snickarelärling, genomgick sedan en teknisk skola och utbildade sig till arkitekt. Åren 1830—46 drev han tillsammans med en kusin en byggnadsentreprenörfirma, varunder han bl. a. uppförde Parlamentshuset i London. 1846 slog han sig på järnvägsbyggnader och bildade tillsammans med en förmögen köpman Brassey och en snickaremästare Betts *Entreprenörfirman Peto, Brassey & Betts*.

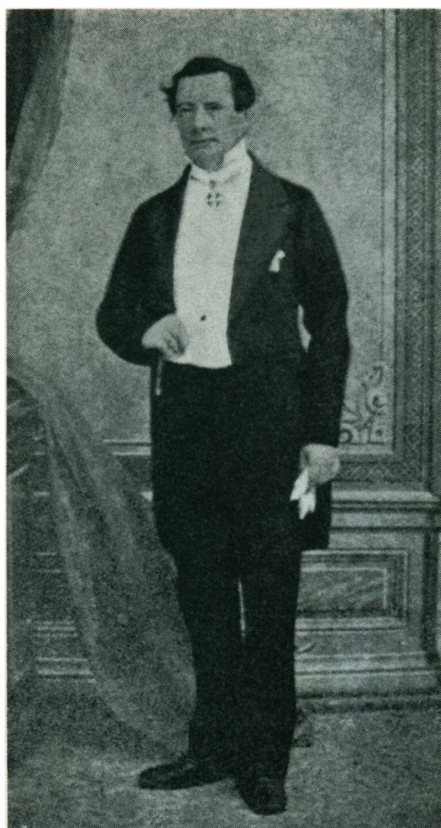
Sir Mortons stab av brittiska ingenjörer arbetade i nästan alla världsdelar. Genom sina bankirer *Overend, Gurney & Co* finansierade han sina arbeten själv mot koncession och räntegaranti. Bland mycket annat har han utfört Victoriadockorna och de första underjordiska järnvägarna i London. I ett tjugotal år var han parlamentsledamot och adlades för sina förtjänster om anläggandet av banan Balaklava-Sevastopol under Krimkriget.

På toppen av sin bana hade Sir Morton under sig 30.000 man, som han försåg med lärare, präster, sparkassor m. m. Hans företag utvecklades till ett självständigt samfund.

Den 11 maj 1866 måste han inställa sina betalningar. Han lyckades genomföra sina åtaganden, men hans storhetstid var förbi.

Som Sir Mortons överingenjör i Danmark och samtidigt representant för entreprenörfirman Peto, Brassey & Betts verkade först W. Rowan och sedan dennes son *F. J. Rowan*. Med den senare skulle A. P. Gunnerson komma att få mycket att göra. Genom honom blev A. P. Gunnerson bekant med Danmarks främste finansman, *Carl Frederik Tietgen* (1829—1901).

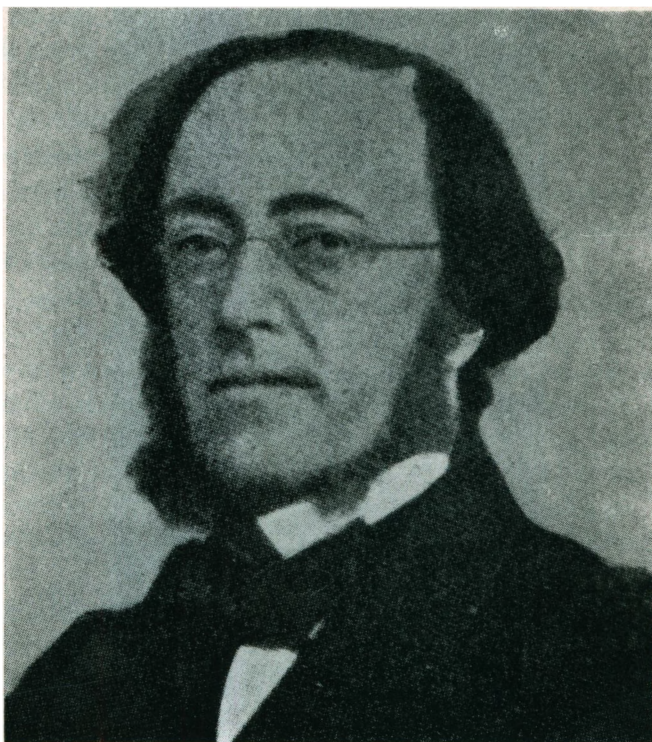
Den första banan i det egentliga Danmark var *Köpenhamn—Roskilde*, som öppnades för trafik 26 juni 1847. Initiativtagare voro upp-

Sir SAMUEL MORTON PETO
4 augusti 1809—13 november 1889

finnaren civilingenjör Sören Hjorth samt bokhållaren Christian Gustav Schramm. De utgåvo en skrift på 12 sidor »Järnbane mellem Kjøbenhavn og Roskilde», vilken väckte stor uppmärksamhet. Skriften kostade 16 skilling.

Anläggningens arbetschef var den engelske civilingenjören William Radford, som varit sektionsingenjör på banan Altona-Kiel och fått goda vitsord därifrån. Denna bana byggdes utan statsgaranti, men för fortsättningen till Korsör måste Danska Staten ikläda sig en räntegaranti på 4 % anläggningskapitalet.

FREDERIC JAMES ROWAN

Den andra järnvägen i det egentliga Danmark var *Roskilde-Korsör*. Den byggdes av ett engelskt konsortium, som finansierades av den engelska bankfirman Hambro & Son. Kontrakt skrevs 27/10 1852 med den engelska entreprenörfirman Fox, Henderson & Co. Invigning skedde 27 april 1856 i närvaro av Fredrik VII och grevinnan Danner.

Medan A. P. Gunnerson arbetade såsom rallare på denna bana, påbörjades arbeten på Södra stambanan i Sverige. A. P. Gunnerson fick nu möjlighet till arbete närmare hemmet. Han återvände till Sverige och arbetade fram till 1861 såsom stenhuggare och rallare på Södra stambanan. Här lärde han känna Carl Johan Jehander (1833—1911). Denne var född i Långaryd i Västbo härad av Finnveden. Han lärde ut till stenhuggare och var även murarehantlangare. År 1858 antogs han till brobyggmästare vid Statens Järnvägsbyggnader

och har i denna egenskap byggt de flesta broarna mellan Malmö och Nässjö. Åren 1867—1870 var han anställd som byggmästare vid sammanbindningsbanan genom Stockholm. Sedan etablerade han sig som egen entreprenör och specialiserade sig på järnvägar. Liksom A. P. Gunnerson blev han stor jordägare i Finnveden, då han köpte in sig i Hörle bruk, vilket han 1886 helt övertog.

6

A. P. Gunnerson som mjölnare och kreaturshandlare åren 1861—1863

1861 arrenderade A. P. Gunnerson Bro kvarn i Berga socken och blev för de närmaste två åren mjölnare. Då kvarnen låg nära hemmet, bodde han där. Vid sidan av kvarnen ägnade han sig åt kreatursaffärer. Dessa skulle han i ett senare skede utveckla i större skala.

Min Far erinrade sig från sin barndom, att A. P. Gunnerson hade ett sigill, som symboliserade mjölnaryrket.

Senare köpte A. P. Gunnerson Bro, Prästorps och Gustafsors kvarnar samt förvärvade andel i Ohs kvarn och såg.

Av alla yrken, som A. P. Gunnerson utövade, fäste han sig nog mest vid mjölnaryrket. Då han kände allmogen, som kom till kvarn för att mala, fick han tillfälle till uppfriskande samtal med dem, som han växt upp med. Sina kvarnar behöll han livet ut och att titta till dem hörde till hans käraste sysselsättningar.

7

A. P. Gunnerson som självägande bonde 1863—1866

A. P. Gunnersons Far, Gunne Hinricsson (1789—1872), försålde år 1863 vid 74 års ålder fädernegården till A. P. Gunnersons äldste bror och tog själv undantag. A. P. Gunnerson fick därvid i arv 2.000 kr, som brodern snabbt kunde betala genom den hemgift, som han erhållit. Med sitt arv och med vad han själv sparat köpte A. P. Gunner-

Westhorja Norrgård
Manbyggnaden på A. P. Gunnersons tid

son vid 24 års ålder Westhorja Norrgård intill Värnamo och utflyttade från Berga till Värnamo 30/10 1863.

A. P. Gunnerson var nu i ställning att ingå äktenskap och han var på det klara med vem han ville ha. Kyrkvärden Johannes Johansson i Bäck i Byarums socken hade en vacker dotter *Ulrika Lovisa* och A. P. Gunnerson beslöt sig nu för att hos hennes far anhålla om hennes hand.

En marknad skulle avhållas i Jönköping och A. P. Gunnerson begav sig dit för att sälja kreatur. Kreaturen drev han förbi Bäcks gård. För att göra ett gott intryck på sin tilltänkte svärfar hade han valt ut riktiga praktdjur.

Min Farmor har ingående berättat för mig om när A. P. Gunnerson kom till Bäcks gård. Hon stod ute på gårdsplanen och såg honom komma drivande en stor hjord framför sig. Han lämnade sina djur och bad få tala med Kyrkvärden. Han framställde sitt frieri och detta accepterades.

Då A. P. Gunnerson köpte Westhorja Norrgård, hörde under denna gård sex torp, varav två knekttorp. Dessa hette Sikaled. Den ene knekten hette Kalle Ragn, den andre Bank. De övriga torpen voro Annabäcken, Stensnäs samt två torp Granåsen.

Torparen i Annabäcken hette Daniel. Han hade en son, som hette Johannes Danielsson. Denne var född 1852 och kort efter det att han gått och läst kom han i tjänst hos A. P. Gunnerson. Han har lämnat mig många värdefulla uppgifter om A. P. Gunnersons tid på Westhorja.

Kort efter tillträdet till Westhorja lyckades A. P. Gunnerson på entreprenad erhålla postdiligensen mellan Värnamo och Klefshult. Den hade han under de 3 ½ år som han var på Westhorja. Diligensen fortsatte sedan till Jönköping. Tidvis körde Danielsson diligensen åt A. P. Gunnerson. Han talade om, att diligensen ofta råkade ut för äventyr.

Manbyggnaden på Westhorja var bra. Jordbruket var däremot mycket dåligt. Det bestod av magra tegar. Huset hade förre ägaren låtit en byggmästare vid namn Knall uppföra. Denne har byggt ett fyrtiotal hus i Värnamo. Han var Danielssons morbror.

A. P. Gunnerson lade ned ett oerhört arbete på att odla upp Westhorja. Överallt stod skogen. A. P. Gunnerson högg skog och körde timret på oxforor den två mil långa vägen till Eds kvarn, där timret sågades, varefter bräderna kördes till Moheda järnvägsstation vid södra Stambanan. Det var mellan 4 och 5 mil från Värnamo.

Samtidigt köpte A. P. Gunnerson upp kreatur i förhållandevis stor skala och sålde på marknaderna. Danielsson drev ofta kreatur åt honom, en gång tio par oxar från Westhorja till Hova marknad vid Hjo. Ibland körde Danielsson foror till Åby Ågård. Han passerade då Dörarp krog, som var ett ökänt ställe.

Odlingsarbetet kostade för mycket och resultatet visade sig för sent. A. P. Gunnerson kom efter med räntebetalning på en inteckning, som förutvarande ägaren innehade. Borgensmän voro två nära släktingar till A. P. Gunnerson, båda i god ställning. Då inteckningen blev nödlidande borde inteckningshavaren vänt sig till borgensmännen. Han gjorde icke det utan lämnade sin fordran till indrivning, vilket ledde till exekutiv försäljning. A. P. Gunnerson fick gå från gård och grund. Hans hustru hade i hemgift fått lika mycket som A. P. Gunnerson ärvt, alltså kr 2.000. Vad han ärvt och fått i hemgift, vad han sparat på sitt hårda arbete alltsedan barndomen och all hans osparda möda att arbeta upp gården, allt skakades av och borgensmännen

finjo till och med träda emellan med ett mindre belopp. Den forne ägaren återtog gården.

Sin skuld till borgensmännen kunde A. P. Gunnerson först betala många år senare. Han gjorde då upp med räntor och räntors räntor och bjöd borgensmännen och andra gamla vänner på ett stort kalas på värdshuset »Tre Liljor» i Värnamo. Värdshuset lär ha legat på den tomt, som sedan bebyggdes av Sydbanken. Det blev en fest, som det talades om i Finnveden i två generationer.

8

A. P. Gunnerson som hamnarbetare i Stockholm och bergsprängare på sammanbindningsbanan 1866—1867

Sedan A. P. Gunnerson måst lämna Westhorja flyttade han med sin familj till Vrå socken i Halland, där han fick en förmansplats vid ett sågverk och där hans äldste bror hade en gård. Sedan brodern övertagit fädernegården köpte han Bengtsgården på Åby Säteri och brukade den tillsammans med Åby Ågård. Sedan sålde han dessa gårdar och köpte 1/2 mantal Abeshult i Vrå församling. Efter en kort tid begav sig A. P. Gunnerson med sin familj till Stockholm, där han blev hamnarbetare. Han bar järn i Stockholms hamn. Som minne härav hade han livet ut i ryggen hål stora som femöringar.

Vid den tiden söps det mycket bland hamnarbetarna, men om A. P. Gunnerson berättade en samtida: »Han var så sparsam, att han drack svagdricka».

Som de flesta rallare satte A. P. Gunnerson stort värde på sprit, men han smakade icke något, om han icke hade råd till det.

Sedan A. P. Gunnersons gamle vän Carl Jehander 1867 fått anställning som byggmästare vid sammanbindningsbanan, fick A. P. Gunnerson en förmansplats som bergsprängare vid tunneln under Södermalm.

Med sammanbindningsbanan menas sträckan från Södra stationen på Västra stambanan till dåvarande Norra Station vid Norra Banatorget, ändstation för Norra stambanan. Sammanbindningsbanan påbörjades i januari 1864 och öppnades för allmän trafik 17 juli 1871. Arbetschef var kaptenen i Väg- och Vattenbyggnadskåren E. A. M. Unge. Tunnelns längd var 427 meter.

För sin ingenjör Adolph Galsgaard har A. P. Gunnerson berättat om de stora risker bergsprängarna löpte vid detta arbete. Dynamiten hade Alfred Nobel första gången framställt 1866, men den förelåg ännu ej för praktiskt bruk. Man använde flytande nitroglycerin, vilken för sprängningsarbeten utprovats av Emanuel Nobel år 1864 och tagits i praktiskt bruk av järnvägsbyggaren Claes Adolf Adelsköld (1824—1907).

Nitroglycerinet bredde från borrhålet ut sig genom sprickor i berget och förorsakade vid ny borrning för tidiga sprängningar.

Det livsfarliga arbetet synes emellertid ha varit väl betalt, ty A. P. Gunnerson lyckades göra förhållandevis goda besparingar. Genom de förbindelser han hade från den tid, som han varit kreaturs-handlare, erfor han, att det var god marknad i Köpenhamn för renkött. Han köpte nu från Norrland ett så stort parti renkött, som han hade råd med. Köttet sändes med en till Köpenhamn destinerad skuta och A. P. Gunnerson följde själv med. Skutan råkade emellertid ut för oväder och var så länge på väg, att köttet vid framkomsten var fördärvat. Därmed hade A. P. Gunnerson ånyo blivit utfattig.

A. P. Gunnerson stannade nu i Köpenhamn och arbetade som stenhuggare vid broar och viadukter. Efter kort tid var han åter på fötter.

Till A. P. Gunnersons arbetskamrater från denna tid hörde Charles Gustav Bovin (1837—1917). Denne var son till en fransk grenadiär, som åtföljde Karl Johan till Sverige och slog sig ned i Eskilstuna som smed men senare överflyttade till Kastруп, där han utövade samma yrke. Han blev senare underentreprenör till A. P. Gunnerson och hade mycket arbete för denne, bl. a. i Skagens hamn.

9

A. P. Gunnerson som rallare i Tyskland och stenentreprenör vid danska järnvägar 1867—1875

Från Köpenhamn begav sig A. P. Gunnerson till järnvägsbygget Fredericia—Aarhus på Jylland. Denna bana hade stadfästas i lag 26/5 1866 och öppnades för trafik 4/10 1868. Entreprenaden hade tilldelats Peto, Brassey & Betts. Arbetschef var ingenjör Brehm, som stod under överingenjör Rowans ledning.

Rowan upptäckte A. P. Gunnersons goda fallenhet för sten och då han gärna ville vara av med stenarbetena, började han överväga att hjälpa fram A. P. Gunnerson som stenentreprenör. Dessa planer togo form några år senare, då Rowan tecknade kontrakt med Tietgen om Kalundborgsbanan.

Då stenarbetena på banan Fredericia-Aarhus voro färdiga, begav sig A. P. Gunnerson till Tyskland, där han i flera års tid arbetade som rallare. Från hans tid i Tyskland är ingenting känt utom att han vid återkomsten till Danmark hade 70 thaler. Då denna myntenhet i Tyskland år 1871 ersattes med reichsmark som huvudmynt, har han tydligen återkommit senast under 1871, vilket bekräftas av att han detta år genom Rowan fick entreprenad på alla stenkistorna till Kalundborgsbanan. Då A. P. Gunnerson denna tid icke hade några egna medel, har tydligen Peto, Brassey & Betts förskotterat pengar till avlöningarna.

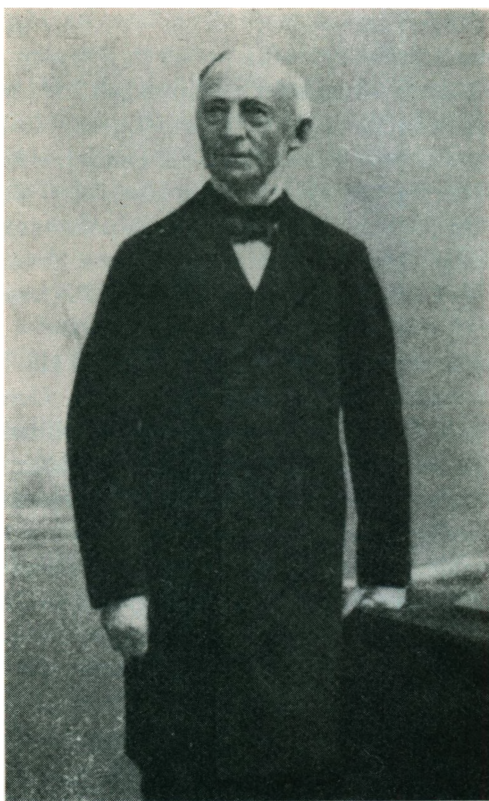
Kalundborgsbanan (Roskilde-Kalundborg) har en komplicerad förhistoria, av vilken jag skall giva en snabbskiss.

Danmarks främste finansman vid denna tid var som förut nämnt C. F. Tietgen. Han var son till en hantverkare. Efter affärsanställning i England etablerade han sig som köpman i Köpenhamn och kallades 1857 till direktör för den nyinrättade Privatbanken. Under den kris på liv och död, som det danska samhället genom 1864 års krig råkade in i, växte Tietgen i nivå med svårigheterna. Han göt nytt liv i det danska näringslivet och samlade de spridda krafterna till en rad betydande världsföretag. Såsom ledare för Privatbanken lade han även ned stor energi på det danska kommunikationsväsendets utbyggnad.

Den efter Tietgen främste danske finansmannen vid denna tid var Gottlieb Abrahamson Gedalia (1816—1892). Denne började som sadelmakarelärling och studerade på sin fritid bankirverksamhet. År 1848 grundade han bankirfirman G. A. Gedalia & Co och han var medstiftare i den 1871 startade Landmandsbanken.

Av danska undersåtar var han Danmarks förste och under 1800-talet störste järnvägsentreprenör. Från 1860 till sitt finansiella sammanbrott 1875 utövade han stort inflytande.

Hans första järnvägsengagement var den s. k. Vendsysselbanan (Nørresundby-Hjørring-Frederikshavn). Med den hade han stor framgång. Invigning skedde 1871 i närvaro av Kung Christian IX. Gedalia blev vid detta tillfälle riddare av Dannebrogorden.

CARL FREDERIK TIETGEN

19 mars 1829—19 oktober 1901

Gedalia hade som kompanjon en byggmästare, som hette Lauritz Petersen. Han var elva år yngre än Gedalia. Dessa båda åtog sig som entreprenörer en rad järnvägsanläggningar.

Tietgen och Gedalia voro icke vänner men samarbetade ändå, då de sågo ett intresse häri. Båda samverkade med inrikesministrarna Jacob Brønnum Scavenius *Estrup* (1825—1913) och Christian Andreas Fonnesbech (1817—1880). Båda dessa ministrar blevo sedan konseljpresidenter och ha inlagt stora förtjänster om det danska kommunikationsväsendets uppbyggnad.

Kalundborgsbanan påbörjades 1871. Privatbanken hade genom

Tietgen entreprenaden genom kontrakt av den 28 sept. 1871. Tietgen hade dessförinnan återförsäkrat sig hos Peto, Brassey & Betts genom F. J. Rowan, som genom kontrakt av den 8 juli 1871 åtagit sig utföra arbetet till lägre pris än Tietgen för Privatbankens räkning betingat sig.

A. P. Gunnerson, som återkommit till Danmark från åren i Tyskland, bodde vid denna tid i Lejre (nära Roskilde), där han hade ett litet broarbete. A. P. Gunnerson tecknade kontrakt med Rowan om underentreprenad på alla stenkistorna på banan. Samtidigt lärde han känna Tietgen. Med denna entreprenad fick A. P. Gunnerson äntligen fast mark under fötterna.

Sedan stenarbetena påbörjats, inkom Gedalia till Tietgen med ett högst väsentligt lägre anbud än Rowan lämnat. Genom uppgörelse mellan Tietgen och Rowan drog den senare sig tillbaka och Gedalia och Lauritz Petersen fingo övertaga entreprenaden. De påbörjade arbetet i juli 1872. Då var emellertid A. P. Gunnersons underentreprenad åt Rowan färdig.

Gedalias bankirverksamhet hade börjat gå dåligt och banbygget medförde stora förluster. Den 8 maj 1875 gjorde Gedalia konkurs.

År 1872 fick A. P. Gunnerson entreprenad på stenarbetena på bansträckan Lunderskov-Esbjerg och flyttade till Brørup. Året därpå fick han stenarbetena på sträckan Bramminge-Ribe. Denna bana stadfästes i lag den 16 april 1873 och öppnades för trafik 1 maj 1875. Entreprenörer var ett Ribe-konsortium under ledning av en virkeshandlare. Det gick bra för dem att döma av den ståtliga frukost, som de bjödo på vid invigningen.

10

Esbjergs hamn

1864 års krig, som ledde till förlusten av hertigdömena, satte Danmarks nationella existens på spel. Mellan det egentliga Danmark och hertigdömena hade rätt tullunion, varigenom en utjämning av de båda riksdelarnas ekonomiska struktur ägde rum genom ett utbyte av hertigdömenas industriprodukter mot det egentliga Danmarks lantbruksalster.

Nu stod Danmark inför ett växande tyskt tryck. Enda möjligheten att överleva som självständig stat var att kompensera förlusten av hertigdömena med intensifierad handel med Storbritannien. Detta förutsatte byggandet av en lämplig hamn på Västkusten med tillhörande bansystem. Man bestämde sig så småningom för Esbjerg. Sedan danska riksdagen genom lag av den 24 april 1868 anvisat medel till hamnens byggande, tecknade inrikesminister Estrup den 17 nov. 1868 kontrakt med den schweiziske ingenjören Louis Carlé. Då denne icke hade pengar själv, gick Tietgen i borgen för honom och Tietgen hade hand om utbetalningarna. Det stod emellertid snart klart, att Carlé icke förmådde fullfölja arbetet. Nu uppstod en massa komplikationer.

Tietgen, som stod som garant för bygget, tog nu saken i egna händer. Han förmådde Carlé att träda tillbaka och tecknade i december 1872 kontrakt med Gedalia och Lauritz Petersen, att dessa skulle fullfölja entreprenaden. Här liksom i Kalundborgsbanan var justitierådet E. C. Möller med som sleeping partner.

Arbetet på Esbjergs hamn fortsatte sålunda. Emellertid visade det sig snart, att kompanjonerna tagit sig vatten över huvudet. Sedan såsom förut nämnt Gedalia 1875 gjort konkurs, fick Tietgen ånyo träda emellan.

Genom A. P. Gunnersons goda arbete åt Rowan och senare ytterligare framgångar bestämde sig Tietgen för att erbjuda A. P. Gunnerson att slutföra Esbjergs hamn. A. P. Gunnerson rådgjorde med sin vän *Johan Heinrich Hoffmann* (1839—1922), en till Danmark invandrad tysk rallare, född i Hannau, en landskommun till Glogau i Schlesien. Han hade haft entreprenad på grusningen och skenläggningen på bansträckan Bramminge-Ribe, där A. P. Gunnerson som nämnt hade stenarbetena och de hade kommit underfund med, att de på ett utmärkt sätt kompletterade varandra. A. P. Gunnersons styrka var sten och betong och Hoffmanns specialitet var jordarbeten. En uppgörelse mellan dem kom till stånd vid en frukost på Spangsbergs hotell. Värden på stället deltog i diskussionen. Vid ett tillfälle, då de båda blivande kompanjonerna tvekade och fruktade, att arbetet skulle vara för stort för dem, ingrep värden med orden: »I to matte daa kunne gøre Arbejdet færdigt.» Detta var 1875. Gunnerson & Hoffmann inlämnade anbud.

A. P. Gunnerson åtog sig att ordna rörelsekapitalet. Någon kau-

tion kunde han emellertid icke ställa. Hoffmann hade vid Guldager en gård vid namn Damsmark och på förord av hamningenjören i Esbjerg Kammerraad Reimers godtogs gården såsom säkerhet.

Emellertid fann Tietgen Gunnerson & Hoffmanns anbud för högt och tillkallade Unmack & Scheitel. Deras anbud blev ännu dyrare och Tietgen bestämde sig då för Gunnerson & Hoffmanns anbud. Då Tietgen ville komma från sin garanti, vidtalade han Danska Staten, att denna skulle teckna kontrakt direkt med Gunnerson och Hoffmann och låta Tietgen bliva sin borgen kvitt. Kontrakt tecknades 1876 och arbetet slutfördes såsom uppgjort till september 1878.

Det blev en god affär. Esbjergs hamn betydde för båda kompanjonerna ett genombrott.

Hoffmanns far var bonde. Gården var ca 25 hektar och Hoffmann började såsom dräng. År 1857 begav han sig till Helsingör, där han hade en äldre bror. Han slog sig ut som rallare. Hans första självständiga arbete var en underentreprenad på sträckan Struer-Rønsberg, vilken byggdes av entreprenörerna Madsen & Wætzold. År 1869 flyttade han till Esbjerg. Året förut hade han blivit dansk undersåte. Gården Damsmark köpte Hoffmann 1872. Den var 350 tunnland, mest öde hedar. Hoffmann gjorde stora nyodlingar, anlade en trädgård och planterade skog. J. H. Hoffmann hade tolv barn. Hans hustru blev nära 90 år.

11

Väg- och vattenbyggnadsfirman Gunnerson & Hoffmann, dess arbeten och arbetschefer 1875—1898

Slutet av 1860-talet och första hälften av 1870-talet är av fundamental betydelse för det danska samhället. I alla hänseenden grundlägges det moderna Danmark. En rad offentliga arbeten, speciellt nya hamnar och järnvägar igångsattes. Den privata byggnadsverksamheten, särskilt i Köpenhamn, var stor. Många handelsfirmor startades och bankväsendet visade stark expansion.

Tysk-franska kriget ledde till en förstärkning av högkonjunkturen genom Danmarks leveranser till de krigförande. Det franska skadeståndet på fem milliarder guldfrancs ledde till en stark expansion av

det tyska näringslivet («gründerperioden»). Den våldsamma högkonjunkturen spred sig även till Danmark. I Tyskland kom omslaget 1873, men i Danmark varade de goda tiderna till 1878.

Gunnerson & Hoffmann startade sålunda under gynnsamma förhållanden och hann att konsolidera sin ställning, innan de dåliga tiderna satte in.

Gunnerson & Hoffman har i Danmark utfört en mångfald stora och mindre arbeten. Nedan följer en förteckning över dem jag känner till.

Gunnerson & Hoffmanns främsta arbetschefer i löneställning ha varit följande, alla civilingenjörer. Jag tager dem i bokstavsordning:

Valdemar Eibe, född 1861

Johan Gustaf Gunnerson, 1865—1948

(A. P. Gunnersons äldste son)

Johan Vilhelm Christian Hoffmann, 1867—1935

(Son till J. H. Hoffmann)

Lauritz Pedersen, f. 1867

Carl Christian August Roulund, f. 1857.

Vid arbetsförteckningen nedan angivas arbetschefernas initialer. Vid Østrup-Løgstør, Viborg-Aalstrup och Kystbanen hade Gunnerson & Hoffmann en kompanjon vid namn Lauritz Hansen. Entreprenörfirman hette vid dessa tre arbeten Gunnerson, Hoffmann & Hansen.

Odense kanal ombyggdes en tredje gång till ökad kapacitet. Arbetet utfördes av Gunnerson & Elzelingen 1903. Arbetsledare var civilingenjör Adolph Galsgaard.

Hamnen vid Evanstovevej byggde A. P. Gunnerson åt sig själv och sålde sedan till ett oljebolag.

JÄRNVÄGAR:

Thybanen, (sträckan Struer—Oddsund) 1880—81 A.R.

Nyborg—Knudshoved Sliphavn 1882 A. R.

Dalmose—Skelskør 1891 V. E. och L. P.

Østrup—Løgstør 1891—93. V. E. till den 30/6 1893, sedan J. G. G.

Viborg—Aalstrup 1892—94 V. E. till 31/10 93, sedan J. G. G.

Kystbanen (Köpenhamn—Helsingör), halva banan, 1895—96 V. E.

Svendborg—Nyborg 1896—97, halva banan, C. H.

Agersted-Sæby 1897—98.

Horsens-Bryrup 1897—98.

Den andra hälften av Kystbanen hade Niels Andersen och N. C. Monberg.

VATTENBYGGNADER:

Allinge hamn på Bornholm 1880-talet A. R.

Fredericia hamn, utvidgning 1882.

Nyborgs Dampfærgehavn 1882—83 A. R.

Orehoved färgläger på Falster 1884—85.

Nyköping, Mors, hamn 1887—89.

Odense kanal och hamnutvidgning, 1884—86 A. R., 89—91 J. G. G.

Middelfarts hamn 1892.

Trajekt av Færfeforbindingen Løgstør—Aggersund 1893 V. E.

Köpenhamns Frihamn, Pc 2, 1893—94 L. P.

Hamnen vid Evanstonevej 1895 V. E.

MILITÄRA ANLÄGGNINGAR:

Indämning och uppfyllning av Kalvebostrand på Amager 1888 (L. P. från 1889).

Husum-enceinten utgörande en del av Köpenhamns lantbefästningar V. E. 1890.

Ingenjöreregimentets övningsplats vid Hellerup V. E. 1894.

Entreprenad på Bagsværdsfortet

Middelgrundfortet, muddringsarbeten, stenarbeten och kasematterna 1890—94.

Middelgrundsfortet byggdes 1885 till 1894 under ledning av ingenjörskapten P. Hansen. Gunnerson & Hoffmann hade entreprenad på stora muddrings- och stenarbeten. I Tuborgs hamn byggdes betongkistor om 30 ton stycket. De bogserades ut och så sattes graniten ovanpå. Hoffmann var med om betongen men icke om graniten, som A. P. Gunnerson hade ensam.

Middelgrundsfortet har uppförts på sanduppfyllning, som inneslutes av betongblock och timmerkistor. Fortet begränsas utåt av vågbrytare med stenskonung. Innanför finnes en hamn. Innerst ligger själva fortön med de stora kasematt-komplexen. Hela fortet var 7 hektar, själva fortön ca 4 hektar.

Gunnerson & Hoffmann hade entreprenad jämväl på kasematterna. För kasematterna hade de upptagit till kompanjoner tømmermester *Hinrichsen* och muremester *I. I. Bruhn*. Entreprenad på jordarbetena hade Niels Andersen och N. C. Monberg.

Hobro-Østrup banan byggdes av J. C. F. Wætzold. J. G. Gunnerson hade garantiåret för honom på samma gång som han hade tillsynen över Østrup-Løgstør och Viborg-Aalstrup under första året efter dessa banors öppnande för trafik. Sträckan norr om Agersted-Sæby hade Winkel & Werner.

Kompanjonskapet mellan Gunnerson & Hoffmann varade från 1875 till 1898, då Hoffmann bildade entreprenörfirma tillsammans

med sina söner. Den hette H. Hoffmann & Sønner. A. P. Gunnerson bildade då tillsammans med holländaren van Elzelingen vattenbyggnadsfirman *Gunnerson & Elzelingen*. Sina järnvägsbyggnader fortsatte A. P. Gunnerson ensam.

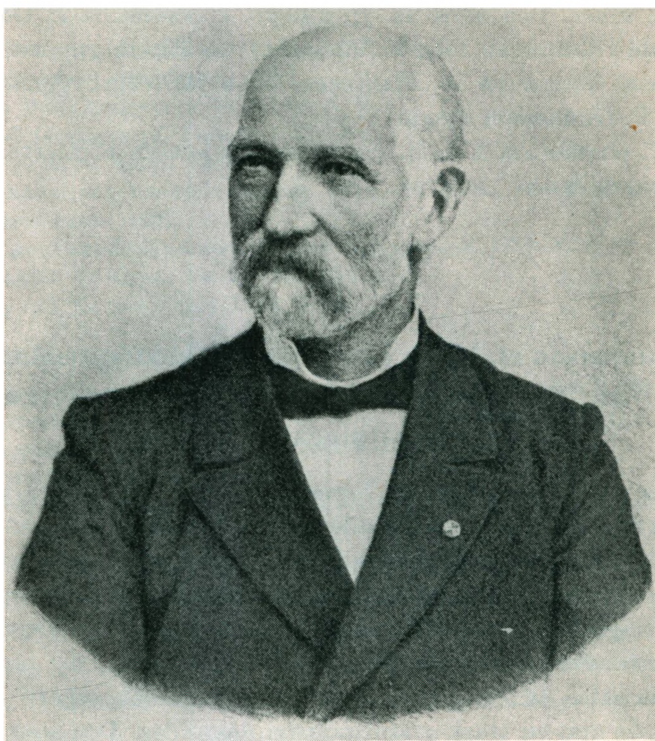
A. P. Gunnerson & J. H. Hoffmann tilldelades Riddartecknet av Dannebrogorden.

12

A. P. Gunnerson etablerar samarbete med entreprenören etatsraadet Niels Andersen och säkrar granitleveranserna till de danska befästningarna från 1885

Niels Andersens och A. P. Gunnersons arbete med förstärkande av Köpenhamns befästningar började så fort bevillningen 1885 förelåg. Ett vitalt problem var att säkra de behövliga leveranserna av granit. Innan problemet att armera betong var tillfredsställande löst, var för modern krigföring granit lika nödvändigt som järn. Tyskarna insågo tidigt detta. Sedan de i början av 1850-talet skaffat sig fast fot på Bornholm satte de igång med omfattande undersökningar i Blekinge och byggde upp en stark granitindustri därstädes. Den som ordnade detta åt dem hette *F. H. Wolff*. Han var officer i preussiska fortifikationen och drev en entreprenörfirma för egen räkning. Sedan han på Tjärö och Eriksbergs gård i Åryds socken arrenderat lämpliga berg bosatte han sig i Karlshamn, där han utnämndes till preussisk v. konsul. 1853 började han anlägga stenhuggeri på Tjärö och Dragsö. År 1862 arrenderade han brytningsrätten till Tjurkö nära Karlskrona och överflyttade då till denna stad. Sin ställning som preussisk v. konsul behöll han på sin nya boningsort. Ytterligare brott anlades i slutet av 1860-talet på Stolpö och Guö. 1868 utvidgades verksamheten till Hunnebostrand i Bohuslän, där han drev densamma till året före sin död. *F. H. Wolff* var född i Eisleben. Han avled 1886 och behärskade vid sin död fullständigt den blekingska granithanteringen med undantag för tre små firmor samt en del fria stenhuggare, som sålde gatsten genom skeppare till Danmark och Tyskland.

Faran var överhängande, att Danmark skulle komma i klämma och utestängas från leveranser, detta så mycket mera som Tyskland

NIELS ANDERSEN

kunde tänkas misstro Danmarks neutrala politik och uppfatta befästningarna som riktade mot Tyskland. Det blev nu A. P. Gunnersons särskilda uppgift att bygga upp en av tyskt kapital oberoende granitgrupp, varifrån Danmark kunde fourneras.

Niels Andersen var intimt lierad med statsminister Estrup och före 1897 kompanjon med A. P. Gunnerson i järnvägs- och brobyggen.

Niels Andersen (1835—1911) arbetade sig från en ringa början upp till en av Danmarks största entreprenörer. Han etablerade sig 1857 och byggde 1862—63 sin första järnväg, Hillerød-Fredensborg 9 km. Han deltog i stor omfattning i lantbefästningarna vid Köpenhamn på 1880- och 1890-talen och även i anläggningen av Mittelgrundsfortet. Han var medstiftare i Dansk Entreprenørforening 1892

och formand i »Arbejdgiverforeningen av 1896», vilken 1899 uppgick i den hela landet omfattande »Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening», där Andersen verkade som formand till 1907. Han var folketingsman 1886—1909 och ägnade i riksdagen mycken tid åt järnvägsfrågor.

I detta sammanhang vill jag påpeka, att major Ståhle i sitt i källförteckningen angivna arbete, sid. 84, sammanblandar de båda etatsraaden Niels Andersen. Entreprenören och chefen för danska ostasiatiska kompaniet voro skilda personer. Det är den senare, som är född 1852, och det är den förre, som byggde Hälsingborg-Hässleholms Järnväg 1873—75, ävensom sidospåret Bjuf-Billesholm.

Då Niels Andersen blivit folketingsman, fick han icke tid att driva sin entreprenörfirma på samma sätt som förut utan lämnade det praktiska utförandet av sina åtaganden åt sin tjuguettt år yngre medarbetare N. C. Monberg. Denne var brorson till Gedalias kompanjon Lauritz Petersen.

13

Granitgruppen A. P. Gunnersons flanker i Blekinge och Bohuslän

A. P. Gunnerson började med att från Blekinge och Bohuslän hämta granitråblock, vilka förarbetades i Danmark. Från Blekinge fraktades från 1885 dessa råblock jämväl av en bornholmsk skutskeppare, som A. P. Gunnerson senare hjälpte till en värdefull granitfyndighet på Sternö nära Karlshamn. År 1894 sände A. P. Gunnerson dit sin äldste son, J. G. Gunnerson, som stannade på Sternö året ut och anlade ett för tidens förhållanden modernt stenhuggeri därstädes samt konsoliderade A. P. Gunnersons flank i Blekinge. Huvudförbindelsen i Blekinge dessa första år var brännvinskungen L. O. Smith (1836—1913). Denne övertog ett av de tre små av Wolffska firman oberoende företagen och gjorde dess chef till sin föreståndare. Wolff var ungarl och successionen efter honom oviss. I detta läge sökte L. O. Smith köpa företaget. Ett år står han i en samtida handling som arbetsgivare för den Wolffska arbetarestyrkan på 500 man.

På grund av den ödesdigra vändning, som L. O. Smiths spanska

spritaffärer vid denna tid togo, hade han emellertid icke tid fortsätta med graniten utan avvecklade den episoden i sitt liv. Han överlät stenaffärerna till den yngre av sina söner. Det Smithska familjeföretaget i granit uppkallades efter ett lantställe, som L. O. Smith hade nära Stockholm. Firman ombildades 1898 till aktiebolag med samme son som direktör.

Pionjär inom den bohuslänska granithanteringens är friherre Nils Ericson. Under åren 1830—50 byggde Nils Ericson åtskilliga vattenleder, bl. a. Albrektsunds kanal i Marstrands skärgård, vilken påbörjades 1842. Ericson kände till, att Kronan på ön Malmön, som ligger omkring en kilometer väster om Stångenäsets yttersta spets i mynningen av Åbyfjorden, på sin tid uttagit sten till arbeten på Carlstens fästning. Ericson gjorde nu ingående undersökningar av graniten på ön. Närmast aktuellt var granit för Trollhätte slussar. Sedan Ericson konstaterat, att graniten var lämplig och utskeppningsförhållandena goda, förvärvade han tillsammans med en köpman i Uddevalla brytningsrätt på ön och arbetet till slussarna sattes omedelbart igång. Detta var 1842. Ericson fullföljde icke sin plan. Köpmannen i Uddevalla fortsatte med granit och hans sonson arbetade på 1890-talet upp ett stort granitföretag, huvudsakligast inriktat på Tyskland.

Vad som föresvävade Ericson var att centralisera produktion och upphandling av de för de stora väg- och vattenbyggnaderna behövliga granitprodukterna. Denna plan realiserades ett halvt sekel senare av A. P. Gunnerson och Granitgruppen A. P. Gunnerson & Son. Albrektsunds kanal fullbordades 1844 och förbättrades 1858—60. Den ombyggdes 1905—06 av Gunnerson & Elzelingen. Licitationen gällde 3,6 meters djup och det av Riksdagen utanordnade beloppet hade uträknats av Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen. Gunnerson & Elzelingen åtog sig emellertid att inom ramen för statsanslaget fördjupa kanalen till fyra meter under medelvattenståndet.

Under 1894 var A. P. Gunnerson i Bohuslän och gjorde ingående bergundersökningar samt arrenderade berg. I januari 1895 kom J. G. Gunnerson till Lysekil och stannade där sin levnad ut. Först på uppdrag av sin Far och senare för egen räkning byggde han upp de Gunnersonska stenhuggerierna och hjälpte sin Far med uppbyggandet av Granitgruppen A. P. Gunnerson & Son. Denna levererade även till A. P. Gunnersons kolleger. Som exempel må återgivas en

skrivelse »Fra N. C. Monberg, Det nye Dokanlæg, den 20/10 1897», . . . »Til D/Herr A. P. Gunnerson & Søn, Lysekil», där N. C. Monbergs närmaste ingenjör Philip Petersen på firman N. C. Monbergs vägnar bl. a. intygar: »Deres Granit er af en udmærket smuk og sterk Beskaffenhed og med hele Deres Leverance var jeg udmærket tilfreds.»

Granitgruppen A. P. Gunnerson & Son ingick i Granitgruppen A. P. Gunnerson, som var en vida större organisation. Till den senares fournessörer hörde ett handelshus i Flensburg, som 1885 förvärvade ett stenhuggeri i Bohuslän och efter inköp av Hallands äldsta granitfirma starkt expanderade. Två av sönerna flyttade över till Sverige och tillhörde min Fars intima vänner.

14

Vattenbyggnadsfirman Gunnerson & Elzelingen, dess arbeten och arbetschefer 1898—1915

År 1898 bildade A. P. Gunnerson vattenbyggnadsfirman *Gunnerson & Elzelingen*, vilket namn är knutet till en rad betydande arbeten i Danmark och Sverige.

Hermanos Woolter van Elzelingen (1864—1936) föddes i Verkeendaam i Holland. Han började sin bana som arbetare på vattenbyggnadsföretag, deltog i kurser på tekniska aftonskolor och kom 1890 till Kaiser Wilhelmkanalen, där han erhöll anställning som Baggermeister (förförman på ett mudderverk) hos *Baurath Frühling*. Denne var från Braunschweig och hade stora entreprenader vid Kaiser Wilhelmkanalen.

Så småningom fick Elzelingen arbeta åt Frühling med viss andel i vinsten, vilken Elzelingen lät inestå. Elzelingen uppfann under denna tid en sandsugare (på tyska Saugerbagger), som visade sig så effektiv, att Frühling efter entreprenaderna i Kaiser Wilhelmkanalen specialiserade sig på att bygga dylika maskiner. Dessa kallades »Saugerbagger, System Frühling».

I firman Gunnerson & Elzelingen ägde Gunnerson hälften och Elzelingen och Frühling var sin fjärdedel. Elzelingen skaffade genom

Frühling maskiner, för vilka arrende erlades eller som firman Gunnerson & Elzelingen inköpte och kompanjonerna gemensamt ägde i förhållande till sin kvot i firman.

Firmans första arbete var ett muddringsarbete i Vejle, dit Elzelingen med familj flyttade 1898. Nedan följer en förteckning över av Gunnerson & Elzelingen utförda arbeten. Inom parentes nämnes namnet på arbetschefen, alla civilingenjörer. K. L. Gunnarson (1875—1930) är A. P. Gunnersons yngre son och min Fars halvbror. Han skrev sig Gunnarson. A. P. Gunnerson var gift två gånger, andra gången med en danska. Hennes far var bagarmästare.

Vejle hamn 1903 (Adolph Galsgaard).

Nyköpings hamn i Sverige 1903—04 (Galsgaard).

Køge hamn 1904.

Skagens hamn 1904—08 (K. L. Gunnarson).

Utbyggnaden av Albrektsunds kanal 1905—06 (Galsgaard).

Randers hamn och oppmuddringen av fjorden 1906—08 (Galsgaard).

Tjuvholmsundet vid Luleå (Luleå malmhamn) 1908—10 (Galsgaard).

Kalundborgs hamn 1909.

Nysted hamn 1910 (Galsgaard).

Muddringsarbeten i Trollhätte kanal vid Tingstad vass 1910.

Oppmuddringen av Limfjorden från Aggersund till Nørre Sundby.

Grenaa hamn 1904—09 (Jens Brinck).

Sejro hamn 1904—05.

Färjestadens hamn på Öland.

Trelleborgs ångfärjeläger 1908—09 (K. L. Gunnarson).

Gunnerson & Elzelingens största arbeten voro deras entreprenader vid Köpenhamns Sjöbefästningar, på dels Saltholmsflaksfortet, dels Dragörfortet på Amager.

Från 1903 till A. P. Gunnersons död hade Gunnerson & Elzelingen kontor på Vesterbrogade 2 D i Köpenhamn. Efter A. P. Gunnersons död upplöstes firman Gunnerson & Elzelingen. Galsgaard kom till Gunnerson & Elzelingen 1903, Brinck och K. L. Gunnarson 1904. Brinck var född 1865, Galsgaard 1876. 1914 bildade J. G. Gunnerson tillsammans med Galsgaard vattenbyggnadsfirman Gunnerson & Galsgaard. Denna utförde i Sverige Statens Fiskhamn i Södra Grundsund juli 1914—maj 1918 samt hade i tre rater muddringsarbeten i Malmö Frihamn från november 1917 till februari 1920. K. L. Gunnarson ägnade sig efter faderns död åt järnvägsbyggen.

A. P. Gunnersons övriga väg- och vattenbyggnader

Elzelingen & Co A/S skrev till mig den 3/6 1935 i brev under-tecknat av Elzelings måg och medarbetare von Olszewski:

»Ingeniør Elzelingen oplyste os, at Deres Farfar har haft forskellige store Entrepriser med den af Dem nævnte Entreprenør Andersen, som var en av Stifterne af Entreprenørforeningen, det handlede sig hoved-sageligt om Brobygning og Jernbanebygning, som er udført før Ingeniør Elzelingen kom her til Landet.»

Elzelingen kom till Danmark 1895. Att han icke lagt på minnet vilka arbeten det är fråga om kan förklaras med, att Elzelingen aldrig sysslats med järnvägs- eller brobyggnad.

Erhvervsarkivet i Århus skrev den 23 maj 1958 till mig: »Under henvisning til Deres brev af 21. maj 1958 vedrørende entreprenørerne A. P. Gunnerson og Niels Andersen skall man meddele, at der des-værre ikke her findes bevaret materiale fra de to forretninger.» Erhvervsarkivet giver emellertid ett uppslag, där material kan tänkas finnas i privat ägo.

På A. P. Gunnersons tid kunde entreprenörerna icke reservera sig för prisförhöjningar, de stodo last och brast för sina åtaganden. För att minska riskerna återförsäkrade sig de ledande entreprenörerna hos varandra genom s. k. parter. Man satsade hos varandra och tog vinst och förlust på viss kvot. I Sverige belöper sig Carl Jehanders tecknade järnvägskontrakt på 1411 bankilometer. Det finnes grund antaga, att A. P. Gunnerson haft part i vissa av dessa järnvägar.

Vidare måste han ha haft intresse i Markaryd-Värnamo, som byggdes av greve Fredrik Posse. Denna järnväg gick genom A. P. Gunnersons gods Erikstad. Den ursprungliga stakningen gick öster om sjön Vidöstern. Där låg godset Toftaholm, som den tiden var fideikomiss. Fideikommissarie var en greve Bonde. Väster om Vidöstern hade A. P. Gunnerson på Askenäset stora skogar, som han ville ha ut. Enligt vad Brinck hört av Farfar och berättade för mig, gjorde greve Bonde icke några svårigheter att få stakningen ändrad. Det troliga är, att greve Posse skött förhandlingarna med greve Bonde och stått för banan, ehuru det i realiteten är A. P. Gunnerson, som byggt den.

Från 1898 till 1915 har A. P. Gunnerson haft tre hamnbyggen, som Elzelingen icke varit med om. 1898—1901 byggde A. P. Gunnerson tillsammans med Jens Brinck om Hals hamn vid Limfjorden. Vid ungefär samma tid hade de tillsammans ett litet arbete i Köpenhamn, Stormbroen.

Ensam hade A. P. Gunnerson år 1900 Kiviks hamn nära Simrishamn och år 1901 Skillinge hamn nära Ystad. Arbetschef på båda ställena var K. L. Gunnarson.

Brinck kom samman med A. P. Gunnerson 1898, då han upptogs till medintressent i Aalborg-Hadsund-banan, som A. P. Gunnerson byggde åren 1898—1901. Den var svår att bygga, då 25 kilometer gick över en mosse, där man på sina ställen fick gå ned mera än 7 meter för att finna fast grund.

1902—1904 byggde A. P. Gunnerson hälften av Horsens-Odder banan. Arbetschef var K. L. Gunnarson. Andra hälften av banan hade Hoffmanns och passades av Christian Hoffmann.

I juni 1906 upptog A. P. Gunnerson Lauritz Pedersen till kompanjon i firman A. P. Gunnerson & Co. Denna firma byggde järnvägar men vilka arbeten de hade mellan 1906 och 1909 känner jag ej till. När K. L. Gunnarson hösten 1909 återkom till Danmark efter att ha varit arbetschef hos Gunnerson & Elzelingen för Ångfärjeläget i Trelleborg upptogs han i A. P. Gunnerson & Co och denna firma byggde 1909 till 1911 dubbelspåret från Odense till Bred.

A. P. Gunnersons sista järnväg var Kil-Fryksdalens Järnväg, 82 kilometer. Arbetet pågick 1910—1915 och blev färdigt före hans död.

16

Danska Entreprenörföreningen bildas på Hotel Dagmar i Köpenhamn den 1 maj 1892

A. P. Gunnerson deltog i det sammanträde den 1 maj 1892, då danska entreprenörföreningen bildades och har undertecknat stiftelseurkunden.

I Entreprenörföreningen jubileumsskrift kallar Nørregaard med rätta A. P. Gunnerson för kraftkarl. På detta ledmotiv spann den

flora av anekdoter, som voro i svang om A. P. Gunnerson. Alla andades beundran, men berömmet tog sig emellanåt former, som gingo stick i stäv mot verkliga förhållandet. Nørregaard återgiver en dylik grotesk historia. Vad som kan ligga bakom är ett kortspel, som hette »knack» och som A. P. Gunnerson lärde sig under sin rallaretid och även senare fann stort nöje i. Den säregna charmen i detta spel är att man kan sitta i otur huru länge som helst utan att förlora något och behålla chansen att komma med, om turen vänder sig. Deltagarnas antal är obestämt. Tre kort delas ut åt varje deltagare. Efter att ha sett på sina kort avgör den deltagande, om han vill vara med i omgången eller ej. Om han vill vara med, knackar han i bordet, därav namnet »knack». Att man spelade om pengar är en sanning med modifikation. Poängen var låg och vinsten fick den vinnande icke behålla, den lades i en pott som användes till ett festligt samkväm. A. P. Gunnerson sökte mildra dryckessederna genom att utbyta det traditionella brännvinet mot punsch. En av smålänningarna lär ha visat stor mistro mot den nya drycken men så småningom skinit upp och yttrat: »Det var goe mjölkavälling, lell.»

17

A. P. Gunnersons småländska gårdar

Den 13 december 1880 köpte A. P. Gunnerson godset Erikstad i Vittaryds socken bestående av 2 mantal säteri Erikstad och 1/2 mantal Vret. Härunder hörde vid den tiden 20 torp. Dessa voro 2 torp Sörskog, 2 torp Nordanskog, 4 torp Meteven, 2 torp Askenäs, Hultatorpet, Enet, Källtorp, Alebo, Brån, Myrkullstorpet, Storaryd, Lillaryd, Ryden och Alarp.

År 1905 köpte han i Berga socken 5/12 mantal Prästorp, som sammanslogs med Huliekrok, Wenngården och Bro med kvarn till en ny possession, som han kallade Gunnersfors. Manbyggnaden på Prästorp revs och virket tillvaratogs och användes vid uppförandet av Gunnersfors' corps de logi.

Gunnarsfors

18

A. P. Gunnersons död. Parentation, minnesrunor, bouppteckning, dödsbo och gravmonument

A. P. Gunnersons jordfästning ägde rum på Berga kyrkogård under stor anslutning.

A. P. Gunnerson var en mycket mångsidig man och han efterlämnade ett tomrum, som icke kunnat fyllas. Mest känd är han som väg- och vattenbyggare. Inom jordbruk och skogsbruk har han även gjort stora insatser.

På det ideologiska området har han verkat för förkovran av hembygdens andliga arv. I vissa hänseenden har han här varit generationer före sin tid.

Ett ledmotiv i hans gärning var en praktisk skandinavism, som imponerade i Danmark lika mycket som i Sverige. En av hans närmaste danska medarbetare kallade honom »en Urkraft og en Kæmpegestalt».

Den vid graven officierande prästmannen apostroferade A. P. Gunnerson såsom »Berga sockens störste son».

Ur minnesrunorna återgives här nekrologer dels ur »Politiken», som är en av Danmarks mest lästa tidningar, dels ur Lysekils Posten, som utom nekrolog även hade inne uppgift om dödsboet. Då konsul Gunnerson var bosatt i Lysekil och vad som står om dödsboet överensstämmer med vad min Far sagt mig har tidningen helt säkert härom konfererat med min Far.

»Den bekendte Stor-Entreprenør A. P. Gunnerson af Firmaet Gunnerson & Elzelingen er under et Ophold paa sin Ejendom i Lagan i Sverig afgaaet ved Døden.

Det er et Halvthundrede Aar, siden Gunnerson, der er født i Sverig, nedsatte sig i Landet som Stenhugger. Ved Flid og Dygtighed oparbejdede han en betydelig Forretning, der yderligere udvidedes, da han for en lille Snes Aar siden slog sig samman med den hollandskfødte Entreprenør Elzelingen. Firmaets Navn knyttedes til en Række store Arbejder rundt om i Landet som Bygningen av Skagens Havn, Nivelleringen af Randers Fjord og Etableringen af et Sejløb til Odense foruden en Del Havneanlæg i Provinserne.

Ogsaa til den anden Side af Sundet utstrakte Firmaet sin Virksomhed og udførte her Uddybningen af Luleå Havn foruden forskellige andre større og mindre Arbejder. For Militæret har Gunnerson & Elzelingen i de senere Aar flere store Entrepriser, saaledes bl. a. ved Opførelsen af Dragørfortet og det store, nye Fort paa Saltholms-Flakket, det netop for nylig fuldført.»

Lysekils-Postens nekrolog lyder som följer:

»Dödsfall. I sitt hem på Gunnarsfors i Berga, Småland, har aflidit ingenjören A. P. Gunnerson, över 76 år gammal.

Den aflidne var specialist på järnvägs- och hamnbyggnader samt ägnade sig även åt fästningsbyggen i Danmark. Han har bl. a. utfört hamnanläggningar i Malmö, Trelleborg, Luleå, Simrishamn och vissa arbeten i Trollhättan. Ända in i det sista sysslade han med planer och förberedande arbeten för anläggande av kraftstationer vid Lagan.»

Härefter följa personalia, som endast delvis äro riktiga, då artikel-författaren icke kände till, att A. P. Gunnerson var gift två gånger och hade barn i båda äktenskapen. Vidare är det att bemärka att artikelförfattaren kallar den gård, där A. P. Gunnerson dog, för Gunnarsfors. Den heter Gunnarsfors. Sedan den efter Farfars död övertogs av hans änka, kallade hon den Gunnarsfors, då hennes son, A. P. Gunnersons son i andra giftet, skrev sig Gunnarson.

Den 14 december 1915 förrättades bouppteckning efter A. P. Gunnerson. Denna har stort kulturhistoriskt värde för Finnvedens hembygdsvforskning. Behållningen i boet utgjorde Kronor 1.081.745: 93. Sitt eget ingenjörsmaterial och sin hälft i firman Gunnerson & Elzelingens ingenjörsmaterial hade han i livstiden överlåtit till sin andra familj. Detta är alltså icke med i bouppteckningen bortsett från smärre delar samt sandsugaren s/s »Saltholm», vilken utelämnats i gåvobrevet till den andra familjen. I s. s. »Saltholm» ägde A. P. Gunnerson hälften, vilken del upptogs i bouppteckningen preliminärt till 75.000 kr med överenskommelse, att det skulle bliva en tilläggsbouppteckning, då sandsugaren sålts och man fick se, vilket saluvärde den hade. Den såldes för 400.000 kr och A. P. Gunnersons andel ökade därmed till 200.000. Härigenom blev tilläggsbouppteckningen 125.000 och den samlade behållningen ca 1.200.000 kr.

Att A. P. Gunnerson skänkte sitt ingenjörsmaterial till sin andra familj har följande bakgrund. Omkring 1908 skrev Farfar till min Far, att han skulle beställa om sitt hus och ordna med successionen av sin väg- och vattenbyggnadskoncern, varvid sönerna kunde påräkna poster. Vilka som ytterligare skulle vara med vet jag endast i ringa mån. Att Brinck skulle vara med torde framgå av ett brev, som han erhållit från Farfar och visade mig. Vidare har Christian Hoffmann sagt mig, att Lauritz Pedersen var erbjuden kompanjonskap men att därvid det villkoret var knutet, att han liksom K. L. Gunnarson skulle flytta över till Sverige och för framtiden ha sin station här, något som Lauritz Pedersen icke ville. Vidare skulle ett finansinstitut bildas.

De omfattande planerna synas ha strandat på, att de tilltänkta intressenterna icke kunde enas om vem som skulle bliva koncernledare efter A. P. Gunnerson.

Båda A. P. Gunnersons hustrur överlevde honom. För att det icke i framtiden skulle bliva split om hans grav föreslog min Far, att

Farfars änka icke skulle deltaga i gravmonumentet utan att Farfar ensam skulle ligga i graven och monumentet bekostas av de fyra barnen, vilka skulle skjuta till kr. 4.000 vardera. Det beslöts att så skulle ske och att de 4.000 pr barn skulle uttagas, då redovisning för tilläggsbouppteckningen för sandsugaren lämnades.

Ett ståtligt monument kom till utförande. Då Farfars andra familj fått ingenjörsmaterialet betraktades såsom en självklar sak, att den andra familjen skulle vårda graven. Så synes också ha skett så länge A. P. Gunnersons barn levde. Efteråt har den emellertid försummats och då jag under utarbetandet av denna skrift vände mig till kyrkorådet i Berga för att förhöra mig vad det skulle kosta att låta kyrkorådet övertaga vården av graven, erfor jag till min stora sorg, att vid omläggning av Berga kyrkogård gravmonumentet, det vackraste på Berga kyrkogård och av en oersätlig stensort ur ett sinat och nedlagt brott, borttagits utom inskriptionsstenen. Vidare har A. P. Gunnersons andra hustru jordats i graven.

En omfattande polisutredning verkställdes efter min anmälan. Det visade sig därvid att en medlem av kyrkorådet i samförstånd med A. P. Gunnersons andra familj handlat utan kyrkorådets uppdrag men att hans kolleger i efterhand sanktionerats hans åtgärd och att kyrkorådet sålunda enhälligt beslutat stå för saken. Kyrkorådet visade god vilja att återställa monumentet i dess ursprungliga skick, med det framkom att de borttagna stenarna överlätits åt en stenfirma, som sågat upp dem för andra ändamål. Att återställa monumentet i dess ursprungliga skick är icke längre möjligt. Förhandlingar pågå med kyrkorådet om en värdig lösning av frågan.

Från A. P. Gunnersons andra familj har gjorts gällande, att de voro berättigade borttaga monumentet, då A. P. Gunnersons andra hustru betalat detsamma. Ett till henne utställt kvitto på ett väsentligt mindre belopp än det reserverade har uppvisats. Medan gravvårdsfrågan var under diskussion har Farfars andra hustru i hemlighet beställt ett monument och ställt barnen inför fullbordat faktum. Hennes motiv till det måste ha varit rädsla, att min Farfars första hustru kunde komma att överleva henne och få sin viloplats i graven. Däremot finnes ingenting som talar för att A. P. Gunnersons andra hustru själv tänkt ligga där. Hon sålde Gunnersons och flyttade över till Danmark. Att hon återflyttade till Sverige berodde på tillfälligheter, som ej kunde förutses. Vidare måste betraktas som självklart,

att hon även om hon lagt ut pengarna gjort sig betald ur de medel, som stodo till förfogande ur tilläggsbouppteckningen. Polisen har genom-
sökt Sunnerbo domsagas arkiv och icke funnit någon tilläggsbouppteckning. I anledning härav skrev Riksåklagarämbetet till mig den 21 september 1959 bl. a.:

»Ämbetets beslut grundar sig väsentligen å följande överväganden. Den verkställda utredningen har icke givit något stöd för annat än att gravplats och gravvård bekostats av Kristine Gunnerson. Ytterligare utredning, som skulle kunna leda till annan bedömning, står uppenbarligen ej att erhålla»

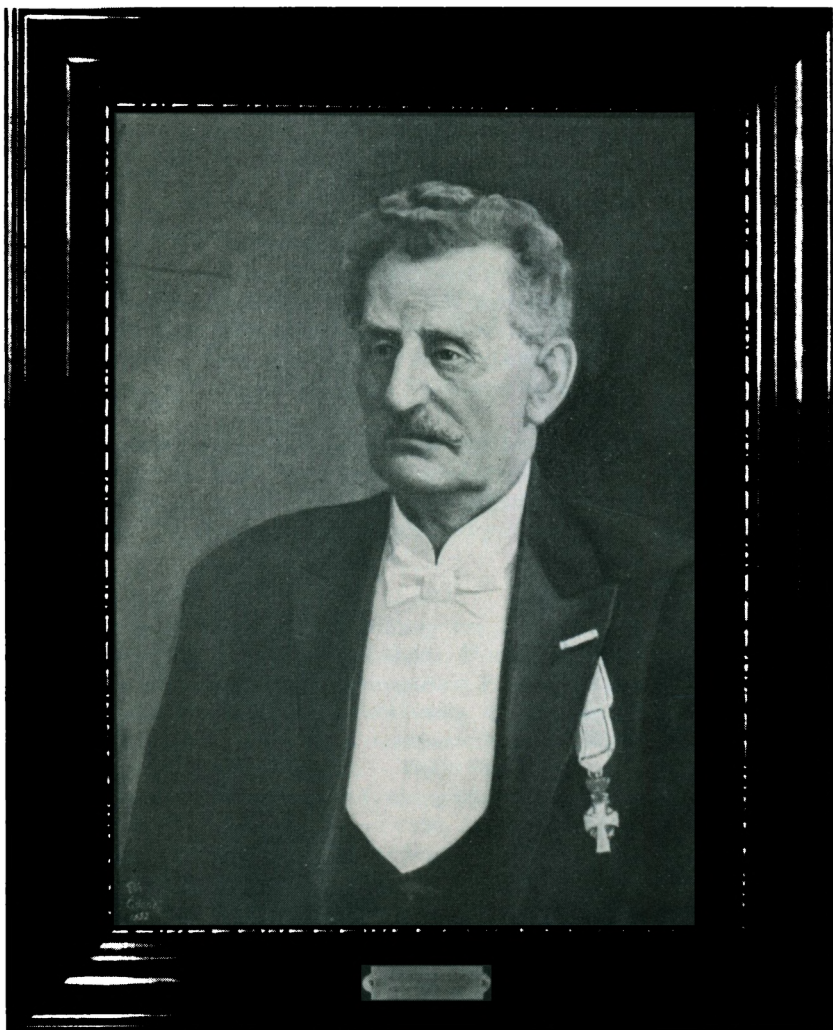
Så småningom drog jag mig till minnes, att bevisningen om tilläggsbouppteckningen finnes i en notis i Lysekils Posten och Lysekils Postens Redaktion har haft vänligheten leta upp densamma åt mig samt ordna med fotostatkopior. Jag reproducerar notisen nedån.

Rikt dödsbo. Vid verkställd bouppteckning efter afdne ingenjören A. P. Gunnerson i Gunnerstors, Berga socken, fader till konsul J. G. Gunnerson härstädes, visade sig den efterlämnade förmögenheten uppgå till icke mindre än 1,200,000 kr. Dessa stora värden utgöras till största delen af landegendomar, hus och vattenfall i såväl Sverige som Danmark.

Vid ett tillfälle jag besökte graven tog jag ett fotografi av monumentet och återgiver samma nedan.

A. P. Gunnersons gravvård

A. P. GUNNERSON

Postum oljemålning 1932 av Elis Åslund

Källor

Källor för släktforskningen:

- Landsarkivet i Vadstena:* Förteckning över födde, vigde och döpte samt husförhörböcker för Berga, Byarum och Svenarums församlingar. Materialet går med större eller mindre luckor fram till början av 1800-talet.
- Församlingsarkiv:* Utdrag infortrade från kyrkoböcker för omkring hundra år från Berga, Vittaryd, Ljungby, Vallkärra, Byarum och Värnamo församlingar.
- Kammararkivet i Stockholm:* Kronobergs läns jordeböcker för Sunnerbo härad, Berga socken.- Kronobergs läns mantalslängder för Sunnerbo, Berga socken.
- Kammarkollegiumets arkiv, Stockholm:* Generaljordeboken för Kronobergs län.
- Domsagoarkiv:* Sunnerbo domsagas arkiv, Ljungby.

Källor om Finnveden

- Samuel Rogberg:* Historisk Beskrifning om Småland i gemen. I synnerhet Kronobergs och Jönköpings Lähner. Stockholm 1770.
- B. A. Ennes:* Det gamla fylkeskonungariket Finnveden, tryckt Jönköping 1809, nyutgiven av H. Werner: Småländska Hembygdsböcker II (jämväl innefattande Ragnar Kinanders runstenstolkningar) Björck & Börjessons förlag, Stockholm, i distribution — Vexjö 1923.
- P. Wieselgren:* Ny Smålands Beskrifning inskränkt till Vexjö stift. Delar I—II Vexjö 1844—45, del III Lund 1846, Bihang, Jönköping 1847.
- Josef Rosengren:* Ny Smålands Beskrifning, delar I—III, under fleras medverkan utg. av Nya Växjöbladets Boktryckeri A. B., Vexjö 1920.
- P. G. Vejde:* Kronobergs läns herrgårdar (utg. med anslag från Längmanska kulturfonden) Växjö 1929.
- Curt Härenstam:* Finnveden under Medeltiden, Lund 1946 (gradualavhandling).

Övriga källor:

- Systematiskt insamlade uppgifter om A. P. Gunnerson från personer som stått honom nära. — Släkthandlingar — Företagsarkiv.
- Erik G. Gunnerson:* Ätten Gunnerson (manuskript).
- Erik G. Gunnerson:* Granitgruppen A. P. Gunnerson & Son. Tillika med en introduktion i Den svenska granithanteringens historia och problem (manuskript, utarbetat för internt bruk.)

- Statens Järnvägar 1856—1906. Historisk — teknisk — ekonomisk beskrivning.
I anledning av Statens Järnvägars femtioåriga tillvaro utgiven på Kungl. Maj:ts nådiga befallning av Järnvägsstyrelsen under redaktion av Gustaf Welin, byrådirektör, Stockholm 1906, 4 delar.
- Svenska Järnvägsföreningen 1876—1926. Minnesskrift. 4 delar.
Viktor Ståhle: Enskilda Järnvägars Entreprenörer och arbetschefer 1802—1940. Stockholm 1949.
- C. *Adelsköld*: Nils Ericson, Levnadsteckningar över K. Sv. Vet. Akad:s efter 1854 avlidna ledamöter II 1878—85.
- H. Wieselgrens* biografi över Nils Ericson i Ord och Bild 1893, sid. 385—391.
- Manne Briandt*: Rallaregärning, Falun 1956.
- Manne Briandt*: Med slägga, borr och spett, Stockholm 1940.
- Svensk Järnvägstidning 20 jan. 1911, nr 2. nekrolog över Carl Jehander.
- Lokomotivmannen och maskinisttidning 1911 nekrolog över Carl Jehander.
- Signalen 1956, nr 44 nekrolog över Carl Jehander.
- Sydsvenska Dagbladet 7/10 1915 nekrolog över A. P. Gunnerson.
- Berlingske Tidende 7/10 1915 nekrolog över A. P. Gunnerson.
- Danska Politiken 9/10 1915 nekrolog över A. P. Gunnerson.
- Lysekils Posten 12/10 och 28/12 1915 nekrolog och notis om dödsbo.
- De Danske Statsbaner 1847—1947. Utgiven av generaldirektoratet för statsbanerne, København 1947.
- Danmarks Jernbaner: Historik og Biografisk haandbog. Redaktion Martin Buch og C. I. Gomard, København 1933.
- L. Kofoed*: Danmarks, Norges og Sverrigs Jernbaner København 1884.
- Georg Nørregaard*: Entreprenørforeningen 1892—1942. København 1942.
- Sophus Agerholm* og *Anders Vigen*: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar 1896—1921, Kjøbenhavn 1921.
- Biografiske Oplysninger angaaende Den Polytekniske Læreantalts Kandidater 1829—1929, utgiven 1930.
- Johannes Werner*: Gedalia og hans forfædre, København 1933.
- Frits Casse*: En gammel Ingeniørs Erindringer, København 1913.
- Carlo Andersen*: Fra Damphest til Lyntog, København 1947.
- H. H. A. Rambusch*: En gammel Jernbanemands Erindringer 1854—1882 København 1916.
- C. Warming*: En Mindebog om Johan Heinrich Hoffmann og Elise Henriette Marie Hoffmann født Hinrichsen Esbjerg 1938.
- Ingeborg Hoffmann*: Slægten Hoffmann 1939—1950.
- Nordisk Familjebok, andra upplagan.
- Norstedts Uppslagsbok, femte upplagan.
- Svensk Uppslagsbok 1953.
- Salmonsens Konversationsleksikon, Anden udgave.
- Dansk Biografisk Haandleksikon Redigeret af Svend Dahl og P. Engelstoft 1920—1926. Ny udgave 1933—1944.

Namnregister

- Adam av Bremen 11.
Adelsköld, Claes Adolf 27.
Akrell, Karl 18.
Albrekt av Mecklemburg 12.
Andersen, Niels 33, 34, 35, 36, 37, 41.
Angantyr 13.
Arngrim Rese 13.
Bank 25.
Birger Jarl 14.
Bonde, Greve 41.
Bovin, Charles Gustav 27.
Brehm 27.
Brinck, Jens 9, 40, 41, 42, 46.
Brodersson, Abraham 12.
Bruhn, I. I. 34.
Carlé, Louis 31.
Christian VIII 20.
Christian IX 28.
Dacke, Nils 12, 15.
Daniel i Annabäcken 25.
Danielsson, Johannes 25.
Danner, Grevinna 22.
Eibe, Valdemar 33.
Eiwora 13.
Elzelingen, van H. W. 39, 40, 42, 45.
Elzelingen & C. A/S 41.
Engelbrekt 12.
Ericson Nils Friherre 18, 19, 38.
Erik, hertig 15.
Erik Låspe och Halte 14.
Erik Menved 15.
Erik av Pommern 12.
Estrup, Jacob Brønnum Scavenius 29, 31, 36.
Fonnesbech Christian Andreas 29.
Fox, Henderson & C. 22.
Frederik VII 20, 22.
Frühling, Baurath 39.
Galsgaard, Adolph 9, 27, 33, 40.
Gedalia, Gottlieb Abrahamsson 28, 29, 30, 31.
Gedalia G. A. & C. 28.
Grate, Sven 12.
Grimsson, Arngrim Kämpe 13.
Gundessonn, Pedder 17.
Gunnarson, K. L. 40, 42, 46.
Gunnerson, A. P. Granitgruppen 9, 39.
Gunnerson, J. G. 9, 17, 33, 34, 37, 38, 40.
Gunnerson, Kristine 48.
Gunnerson, Ulrika 9.
Gunnerson & Co, A. P. 42.
Gunnerson & Elzelingen 9, 33, 35, 38, 39, 40, 42, 45.
Gunnerson & Galsgaard 40.
Gunnerson & Hoffmann 9, 32, 33, 34.
Gunnerson, Hoffmann & Hansen 33.
Gunnerson & Son, A. P. Granitgruppen 38, 39.
Gustaf Wasa 11, 12, 13, 17.
Hambro & Son 22.
Hansen, Lauritz 33.
Hansen, P. 34.
Henrik, Biskop 14.
Hinrichsen 34.
Hinricsson, Gunne 23.
Hjalmar den Hugfulle 13.
Hjorth, Søren 20.
Hoffmann, J. H. 31, 32.
Hoffmann, J. V. Christian 9, 33, 42, 46.
Hoffmann & Sønner, H.
Håkan, Konung 12.
Ingeborg 13.
Ingmarsdotter, Ida 17.
Jehander, Carl Johan 22, 23, 26, 41.

- Johannesdotter, Ulrika Lovisa 10, 24.
 Johannesson, Johannes 24.
 Johnson, Svän Dan 17.
 Jordanes 11.
 Jungfru Maria 14.
 Karl IX 17.
 Karl XI 16.
 Karl Johan 27.
 Kinander 14.
 Knall 25.
 Knutsson, Karl 12.
 Kol 13.
 Lindh, N. M. 17.
 Madsen & Wetzold 32.
 Magnus, Konung 12.
 Magnus Ladulås 14, 15.
 Margareta, Drottning 12.
 Monberg, N. C. 33, 34, 37, 39.
 Mäster Adam 11, 12.
 Möller, E. C. 31.
 Nobel, Alfred 27.
 Nobel, Emanuel 27.
 Nørregaard 42, 43.
 Odder Widfarne (Orvar Odd) 13.
 Olszewski, von 41.
 Overend, Gurney & Co 20.
 Pedersen Lauritz 33, 42, 46.
 Petersen, Lauritz 29, 30, 31, 37.
 Petersen, Philip 39.
 Peto, Sir Samuel Morton 20.
 Peto, Brassey & Betts 20, 27, 28, 30.
 Posse, Fredrik Greve 41.
 Prokopios 11.
 Radford, William 21.
 Ragn, Kalle 25.
 Reimers, Kammerraad 32.
 Rogberg 14.
 Rosen, von Adolf Eugène Greve 18.
 Rosengren 14, 33.
 Roulund, Carl Christian August 33.
 Rowan, F. J. 20, 27, 28, 30, 31.
 Rowan, W. 20.
 Schramm, Christian Gustav 20, 21
 Sigismund 17.
 Sigurdsson, Jarlen Håkan 13.
 Skog, Johan August 19.
 Smith, L. O. 37, 38.
 S:t Göran 14.
 Sturarna 12.
 Stähle, major 37.
 Swafurlam 13.
 Swen 14.
 Tore 14.
 Udd 14.
 Tietgen, Carl Frederik 20, 28, 29, 30.
 Unge, E. A. M. 26.
 Unmack & Scheitel 32.
 Valdemar Atterdag 12.
 Valdemar, Hertig 15.
 Wieselgren 14.
 Winkel & Werner 34.
 Wolff, F. H. 35, 37.
 Wetzold, J. C. F. 34.
 Yngve, Konung 13.